





INNOVATION  
FORUM



**THE OBSERVATORY**  
for the Protection of  
Human Rights Defenders



## “Belirsiz ve Tekinsiz”: Türkiye’de Derneklere Karşı Açılan Kapatma Davaları



FIDH ve OMCT Avrupa, Türkiye’deki faaliyetlerine sağladığı destek için Agence Française de Développement’a (AFD) teşekkür eder.



Bu rapor Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) yürütücülüğü ve İnsan Hakları Derneği (İHD), Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH) ve İşkenceye Karşı Dünya Örgütü (OMCT) iş birliği ile gerçekleştirilen “İnsan Hakları Aktörlerinin Salgın Sonrası Dönemde Taban Merkezli Bir Yaklaşımla Korunması ve Desteklenmesi” projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu proje Avrupa Birliği tarafından finansa edilmektedir. Bu raporun içeriği yalnızca TİHV, İHD, FIDH ve OMCT’nin sorumluluğundadır ve ilgili içeriğin hiçbir koşulda Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıttığı düşünülemez.

### YAYININ YÖNETİCİLERİ:

Alice Mogwe, Gerald Staberock

### RAPORUN YAZARI:

Güley Bor

### KATKI SUNANLAR:

Clara Ferrerons Galeano, Justine Lavarde, Polat Yamaner, Gülseren Yoleri

### KOORDİNASYON:

Manon Cabaup, Elena Crespi, Ulviyya Hasanova, Tuğçe İnce, Hüseyin Küçükbalaban

### ÇEVİRİ:

Murat Özbank

### DÜZELTİ:

Güley Bor

### DİZAYN:

FIDH

### DÉPÔT LÉGAL:

Septembre 2023

### FIDH (Éd. Turque) = ISSN en cours d’attribution

Fichier informatique conforme à la loi du 6 janvier 1978 (Déclaration N° 330 675)

# İçerik

I. Giriş	5
II. Metodoloji	6
III. Türkiye’de Derneklerin Kapatılması	8
A. 2000’li Yıllardan OHAL’e Kısa Bir Tarihçe	8
B. Kapatma Davalarında Son Dalga	8
a. Din Alimleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği - DİAYDER	9
b. Göç İzleme Derneği - GÖÇİZDER	11
c. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu - KCDP	12
d. Tarlabası Toplum Merkezi - TTM	14
IV. İstisna mı Kural mı? STÖ'lere Yönelik Sistemik Saldırının Bir Parçası Olarak Kapatma Davaları	16
A. Kapatma Davalarının Altında Yatan Siyasi Saikler	16
B. Karalama Kampanyaları ve Yaftalama	18
C. Terörle Mücadele ve Dernekler Mevzuatının Kötüye Kullanılması	19
D. Kapatma Davalarının Etkileri	20
E. Belirsizlik: İstem Dışı Fesih Riskiyle Karşı Karşıya Kalan Dernekleri Neler Bekliyor?	23
V. Sonuçlar ve Tavsiyeler	25
A. Sonuçlar	25
B. Tavsiyeler	25
a. Türkiye Hükümetine	25
b. Uluslararası Aktörlere	26
c. Uluslararası Bağışçılara	29

# I. Giriş

Bir derneğin istem dışı feshi, yani bir mahkeme kararıyla sona erdirilmesi, derneğin varlığının “yakın bir şiddet tehdidi veya ciddi bir hukuk ihlali” oluşturması gibi en istisnai durumlar için öngörülmüş ve yalnızca “son çare” olarak başvurulması gereken sert bir önlemdir.<sup>1</sup> Ne var ki Türkiye’de çeşitli alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin (STÖ’ler) gerek olağanüstü hal (OHAL) kanun hükmünde kararname (KHK) gerekse mahkeme kararlarıyla iradeleri dışında kapatılması yakın geçmişte yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Gerçekten de, her iki önlem de Türkiye’nin uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ederek, insan hakları savunucularını (İHS) hedef almak ve sivil alanı boğmak için sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle Mayıs 2023’teki seçim kampanyası sırasında sağcı politikacıların LGBTQIA+ örgütlerini kapatma tehdit ettiği ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) öncülüğündeki sağcı partilerden müteşekkil geniş bir ittifakın cumhurbaşkanlığını ve meclis çoğunluğunu kazandığı göz önüne alındığında, kapatma davalarının sivil topluma karşı silah olarak kullanılmasının önümüzdeki yıllarda daha da artacağı beklenmelidir. Bu durum, hükümet tarafından çok çeşitli saldırı ve yaftalamalara zaten maruz bırakılan hak temelli STÖ’ler üzerinde caydırıcı bir etki yaratmaktadır ki kapatılma tehdidi de bunun örneklerinden biridir.

Bu rapor (“Rapor”), İnsan Hakları Savunucularının Korunması için Gözlemevi (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (“FIDH”) ve İşkenceye Karşı Dünya Örgütü (“OMCT”) ortaklığıyla kurulan “Gözlemevi”) ve onların Türkiye’deki üye kuruluşu İnsan Hakları Derneği (“İHD”) tarafından son üç yılda yayınlanmış, sivil alanın daralmasını konu alan üç raporun<sup>2</sup> devamı niteliğindedir. Gözlemevi’nin İHD ve FIDH’in Türkiye’deki diğer üye kuruluşu Türkiye İnsan Hakları Vakfı (“TİHV”) ile iş birliği içinde yürüttüğü ortak araştırmaya dayanarak hazırlanan bu rapor, STÖ’lere yönelik idari ve yargısal tacizin özel bir biçimi olarak Türkiye’de derneklere karşı açılan kapatma davaları olgusuna odaklanmaktadır.

Rapor, dört dernek hakkında - Din Alimleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (“DiAYDER”), Göç İzleme Derneği (“GÖÇİZDER”), Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (“KCDP”) ve Tarlabası Toplum Merkezi (“TTM”) - 2021 yılı itibarıyla açılan kapatma davalarının derinlemesine belgelenmesi ve analizi yoluyla, bu tür davaların hem belirli STÖ’leri hedef alarak hem de bir bütün olarak sivil toplum üzerinde caydırıcı bir etki yaratarak sivil alanı daraltmak amacıyla sistematik bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Raporda her bir davanın uluslararası insan hakları standartları ışığında hukuki analizi sunulmaktadır. Raporda ayrıca davaların temelinde yatan siyasi meselelerin, yani Kürt meselesi ile kadın ve LGBTQIA+ haklarının izi, bu dört derneğin temsilcileriyle Haziran 2023’te yapılan görüşmeler aracılığıyla sürülmekte ve bu davaların örgütlenme özgürlüğü üzerindeki etkisi ana hatlarıyla ortaya konulmaktadır. Raporda kapatma davalarının bu dört derneğin çalışmalarıyla desteklediği bireyleri ve toplulukları nasıl etkilediği, söz konusu dernekler tarafından desteklenen kişilerin tanıklıklarının paylaşılması yoluyla gösterilmektedir. Son olarak raporda, uluslararası örgütler ve uluslararası ve bölgesel insan hakları koruma mekanizmaları da dahil olmak üzere hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki karar alıcılara ve uluslararası bağışçılara, Türkiye’deki STÖ’lere karşı açılan kapatma davalarının etkilerinin nasıl ele alınacağına dair özgül tavsiyelerde bulunmaktadır.

<sup>1</sup> Venedik Komisyonu ve AGİT/ODIHR, Örgütlenme Özgürlüğüne İlişkin Ortak Kılavuz İlkeler, CDL-AD(2014)046 (17 Aralık 2014), İlke 10. Erişim için: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)046-e#:~:text=The%20Guidelines%20aim%20to%20ensure%20facilitating%20eir%20aims%20and%20activities](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)046-e#:~:text=The%20Guidelines%20aim%20to%20ensure%20facilitating%20eir%20aims%20and%20activities).

<sup>2</sup> Toplanma özgürlüğüne ve Türkiye’de STÖ’ler ile İHS’lerin bu hakkı kullanırken karşılaştıkları zorluklara odaklanan ilk rapor için bkz. Gözlemevi ve İHD, *Sürekli OHAL: Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik Saldırı ve Sivil Topluma Yansımaları* (Temmuz 2020). Erişim için: <https://www.fidh.org/tr/avrupa/turkiye/turkiye-rapor-toplantı-ve-gösteri-özgürlüğüne-yapılan-saldırı>. Örgütlenme özgürlüğüne odaklanan ve Türkiye’de sivil toplumun ve İHS’lerin bu hakkı kullanırken karşılaştıkları yasal ve pratik zorluklara ayrıntılı bir genel bakış sunan ikinci rapor için bkz. Gözlemevi ve İHD, *Türkiye’de Tehlike Altındaki Sivil Toplum: Örgütlenme Özgürlüğü ve Daralan Sivil Alan* (Mayıs 2021). Erişim için: <https://www.fidh.org/tr/suregelen-baskılar-sivil-toplumun-varlığı-ve-isleyişini-tehlikeye-26727>. İHS’leri ve STÖ’leri susturmak ve damgalamak için idari işlemlerin ve yaptırımların kullanılmasına odaklanan üçüncü rapor için bkz. Gözlemevi ve İHD, *Prosedüre Boğup, Başarısızlığa Mahkum Etmek: Türkiye’de Sivil Topluma Yönelik İdari Taciz* (Haziran 2022). Erişim için: <https://www.fidh.org/tr/turkiye-idari-taciz-sivil-toplumu-susturmak-icin-silah-olarak>.



## II. Metodoloji

Yukarıda bahsedilen kapatma davalarına maruz kalan dört derneğin temsilcileriyle İstanbul'da dört yarı yapılandırılmış yüz yüze derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu davalar medyada geniş bir şekilde yer aldığından, söz konusu derneklerin isimleri aydınlatılmış onamları dahilinde paylaşılmış, bunların bireysel temsilcilerinin isimleri ise güvenlik gerekçesiyle gizli tutulmuştur. Katılımcı STÖ'lerin çalıştığı kişi ve toplulukların gizlilik haklarına riayet etmek amacıyla, araştırmacılar sorularını üç dernekle, birlikte çalıştıkları kişilere iletilmek üzere yazılı olarak paylaşmış ve yanıtlar isimsiz olarak alınmıştır. Toplumsal cinsiyet temelli şiddetten hayatta kalanlar ile erkekler tarafından öldürülen kadınların aileleri dahil olmak üzere KCDP'nin desteklediği kişilerden yapılan alıntılar, tanık olarak ifade verdikleri kapatma davasının duruşma tutanaklarında zaten yer almaktadır. Araştırmacılar bu kişilerle yeniden görüşerek onları gereksiz yere travmaya maruz bırakmamak saikiyle mevcut tutanaklardan yararlanmayı tercih etmiştir.

TİHV, 20 Haziran 2023 tarihinde Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) aracılığıyla İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne (STİGM) resmi bir bilgi edinme başvurusunda bulunarak kapatma davalarına ilişkin istatistiki veriler ve bilgi talep etmiştir. STİGM'den CİMER aracılığıyla 31 Temmuz 2023 tarihinde "4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 7. maddesi uyarınca talep edilen bilgilerin, ayrı ve özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabileceği değerlendirildiğinden talebinize cevap verilememektedir" şeklinde bir yanıt alınmıştır.<sup>3</sup>

Araştırma, TİHV tarafından FIDH, İHD ve OMCT iş birliğinde yürütülen 42 aylık AB destekli "İnsan hakları aktörlerinin salgın sonrası dönemde taban merkezli bir yaklaşımla korunması ve desteklenmesi" projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. 2021'de başlayan proje, savunuculuk, dayanışma, kapasite ve ağ oluşturma, medya faaliyetleri, alt hibe ve destek programları aracılığıyla Türkiye'de demokrasi ve hukukun üstünlüğünün geliştirilmesi ve pekiştirilmesi ve tüm insan hakları ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesi yoluyla dönüştürücü bir insan hakları mücadelesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmacılar, bu çalışmaya katılarak deneyimlerini, görüşlerini ve taleplerini paylaşan kişi ve kurumlara teşekkür eder.

---

<sup>3</sup> CİMER'den e-posta (31 Temmuz 2023). 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 7/2 maddesi uyarınca "kurum ve kuruluşlar ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme veya analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler."

## Derneklerin İstem Dışı Feshine İlişkin Uluslararası Standartlar

Kamuoyu tartışmaları için çeşitli platformlar oluşturmak, kamu yararını ilgilendiren konulara dikkat çekmek ve bunları savunmak STÖ'lerin işlevleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle STÖ'ler, uluslararası insan hakları hukuku kapsamında çok katmanlı bir korumayla teminat altına alınmayı gerektiren halk denetçileri olarak faaliyet gösterirler.<sup>4</sup> Çok çeşitli uluslararası hukuk belgeleri tarafından tanınan ve sağlanan bu koruma, STÖ'lerin demokratik bir toplumun düzgün işleyişi için vazgeçilmez olan faaliyetlerini herhangi bir engelleme veya misilleme korkusu olmadan yürütebilmelerini sağlar.

Örgütlenme özgürlüğü hakkı, diğer uluslararası hukuk antlaşmalarının ve sözleşmelerinin yanı sıra İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) 20. Maddesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (MSHUS) 22. Maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. Maddesi ile güvence altına alınmıştır. İfade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü hakları başta olmak üzere diğer temel haklarla birlikte örgütlenme özgürlüğü hakkı demokratik bir toplumun temelini oluşturur. Bu hak sadece dernek kurma hakkını tanımakla kalmaz, aynı zamanda makul olmayan engeller olmaksızın derneklere üye olma, katılma ve derneklere faaliyet yürütme özgürlüğünü de kapsar.<sup>5</sup> Örgütlenme özgürlüğü hakkı mutlak olmayıp belirli kısıtlamalara tabi tutulabilir, ancak bu kısıtlamaların yasayla öngörülmüş olması, meşru bir amaç gütmesi<sup>6</sup> ve izlenen meşru amaçla orantılı olması gerekir. Kısıtlamalar mutlaka dar bir şekilde yorumlanmalı ve asla hakkı tamamen ortadan kaldırmamalı ya da hakkın özüne zarar vermemelidir. Bir derneğe yönelik müdahaleler hem derneğin kendisini hem de dernek yöneticilerini, üyelerini ve birlikte çalıştıkları toplulukları etkiler. Dahası, örgütlenme özgürlüğüne yönelik bireysel ihlaller genellikle sadece bireyi susturmayı ve cezalandırmayı değil, aynı zamanda sivil toplumu bir bütün olarak boğmayı amaçlayan genel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.<sup>7</sup>

Uluslararası insan hakları hukukunda, derneklerin kapatılmasının son çare olarak başvurulması gereken bir önlem olduğu ve yalnızca *toplum için daha hafif yöntemlerle giderilemeyecek açık ve yakın bir tehlike söz konusu olduğunda* kullanılması gerektiği kabul edilir.<sup>8</sup> İstem dışı fesih keyfi, ayrımcı veya siyasi motivasyonlara dayalı olmamalıdır.<sup>9</sup> Devletler, örgütlenme özgürlüğü hakkını ihlal edecek şekilde istem dışı fesihle karşı karşıya kalan derneklerin başvurabileceği etkili hukuk yollarını temin etmelidir. Feshe karşı yerel mahkemelerde dava açmanın yanı sıra, dernekler bölgesel insan hakları mekanizmalarına başvuruda bulunabilmeli veya farkındalık yaratmak ve haklarının iadesini savunmak için uluslararası insan hakları kuruluşlarıyla ilişki kurabilmelidir.

<sup>4</sup> Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), *Magyar Helsinki Bizottság v. Macaristan Davası* [Büyük Daire], Başvuru No. 18030/11 (8 Kasım 2016), para. 166-67. Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167828>.

<sup>5</sup> İnsan Hakları Komitesi, *Belyatsky ve diğerleri v. Belarus*, CCPR/C/90/D/1296/2004, (7 Ağustos 2007), par. 7.2. Erişim adresi: <http://undocs.org/en/CCPR/C/90/D/1296/2004>.

<sup>6</sup> Ulusal güvenlik ve kamu güvenliği, kamu düzeni bozulmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi.

<sup>7</sup> AİHM, *Mammadli v. Azerbaycan Davası*, Başvuru No. 47145/14 (19 Nisan 2018), paras. 96-105. Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182178>.

<sup>8</sup> Venedik Komisyonu & AGİT/ODIHR, yukarıda, 1. Dipnot, İlke 10.

<sup>9</sup> AİHM, *Ecodefence ve Diğerleri v. Rusya Davası*, Başvuru No. 9988/13 ve 60 diğerleri (14 Haziran 2022), par. 139. Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-217751>.

# III. Türkiye’de Derneklerin Kapatılması

## A. 2000’li Yıllardan OHAL’e Kısa Bir Tarihçe

Türkiye’de derneklere kapatma davası açılması yeni bir olgu değil. Örneğin, birçok LGBTQİA+ örgütü 2000’li yılların ikinci yarısında kapatma davalarıyla tehdit edilmişlerdi. 2005 ve 2006 yıllarında Ankara Valiliği, savcılığın Kaos GL Derneği ve Pembe Hayat Derneği hakkında kapatma davası açmasını istemiş, ancak savcılık bu talebi reddetmişti.<sup>10</sup> Aynı şey 2006 yılında Bursa’da Gökkuşluğu Derneği’nin de başına gelmişti.<sup>11</sup> 2008 yılında İstanbul’daki bir yerel mahkeme Türk Medeni Kanunu’nun (TMK) “hukuka veya ahlaka aykırı amaçlarla” dernek kurulmasını yasaklayan 56/2 maddesine dayanarak Lambdaİstanbul’un feshine karar vermişti.<sup>12</sup> Bu karar, 2009 yılında Yargıtay tarafından LGBTQİA+ bireylerin ayrımcılığa uğramadan örgütlenme özgürlüğü hakkına vurgu yapan dönüm noktası niteliğindeki bir kararla bozulmuştu.<sup>13</sup> 2010 yılında ise Siyah Pembe Üçgen Derneği hakkında açılan kapatma davası İzmir’deki bir yerel mahkeme tarafından reddedilmişti.<sup>14</sup> Benzer şekilde 2014’te Van’daki bir yerel mahkeme Gençlik ve Ekoloji Derneği hakkındaki kapatma davasını reddetti.<sup>15</sup>

Türkiye’de 2016-2018 yılları arasındaki olağanüstü hal döneminde, aralarında çok sayıda insan hakları kuruluşunun da bulunduğu 1.598 dernek, 129 vakıf ve 170 medya kuruluşu, terör örgütleriyle bağlantılı oldukları iddiasıyla mahkemeler tarafından değil, KHK’lerle kapatıldı.<sup>16</sup> KHK ile kapatılan birçok insan hakları örgütünün üyeleri, kapatılmalarının hemen ardından bazıları aynı isimle, bazıları ise farklı isimlerle yeni tüzel kişilikler kurarak, çalışmalarını kesintisiz bir şekilde sürdürürken, bir yandan da Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu (“Komisyon”) nezdinde örgütlerinin kapatılmasına karşı hukuki yollara başvurdular. Kamu görevinden ihraç edilen kişiler ve KHK’lerle kapatılan kuruluşlar için geçici bir idari mekanizma olarak 2017 yılında kurulmuş olan Komisyon, etkisiz olduğu, tarafsız ve bağımsız olmadığı ve adil yargılanma hakkını ihlal ettiği gibi çeşitli gerekçelerle eleştirdi. Komisyon’un çalışmaları, aldığı 127.292 başvurunun %85,9’unu reddetmesinin ardından, Ocak 2023’te sona erdi.<sup>17</sup> Kurumların kapatılmasıyla ilgili olarak Komisyona yapılmış 1.102 başvurudan sadece 72’si kabul edildi. Başvuran kurumların yasal statüsü ve başvuruların hangi gerekçelerle kabul ya da reddedildiğine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmuyor.<sup>18</sup> Komisyon kararlarına itiraz etmek için idari mahkemelere başvuran derneklerin sayısına ilişkin herhangi bir istatistik de yok.

## B. Kapatma Davalarında Son Dalga

Son yıllarda medyada derneklere karşı açılan kapatma davalarına ilişkin haberler yer almaya başlamış, ancak İçişleri Bakanlığı devam eden veya sonuçlanan fesih davalarının sayısına ilişkin herhangi bir istatistik yayınlamamıştır.<sup>19</sup> Kamuoyuna açık kaynaklardan edinilen bilgilere göre, 2021 yılından bu yana, en az beş dernek, bir veya daha fazla kapatma davasıyla karşı karşıya kalmış ve sonuç olarak en az bir dernek kapatılmıştır.<sup>20</sup> Bu bölümde, bu derneklerden dördüne karşı açılan kapatma davalarına ilişkin anlık durum tespitlerine yer verilmektedir: Bunlar DİAYDER, GÖÇİZDER, KCDP ve TTM’dir.

<sup>10</sup> “Kaos GL ‘ahlaka aykırı’ değildir”, *Kaos GL* (21 Aralık 2006). Erişim adresi: <https://kaosgl.org/haber/ksquokaos-gl-ahlaka-aykirirsquo-degildirrsquo>; Pembe Hayat’ı kapatmaya ret, *Pembe Hayat* (2 Kasım 2006). Erişim adresi: <https://www.pembehayat.org/haberler/pembe-hayat-i-kapatmaya-ret-456>.

<sup>11</sup> Eşcinsel örgütlenmesi karşıtı bir Vali daha, *Kaos GL* (23 Mayıs 2006). Erişim adresi: <https://kaosgl.org/haber/escinsel-orgutlenmesi-karsiti-bir-veli-daha>.

<sup>12</sup> Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği’ne kapatma kararı, *Kaos GL* (29 Mayıs 2008). Erişim adresi: <https://kaosgl.org/haber/lambdaistanbul-lgbtt-dayanisma-dernegirsquo-kapatma-karari>.

<sup>13</sup> Ancak mahkeme, gelecek on yılda yaşanacakları önceden haber verecek şekilde, derneğin “bu tür cinsel yönelimleri yaymak amacıyla lezbilyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüel davranışları teşvik etmemesi” gerektiğini belirtmekten de geri durmadı. İnsan Hakları İzleme Örgütü, *UPR Sunumu Türkiye* (Kasım 2009). Erişim adresi: [https://www.ohchr.org/sites/default/files/lib-docs/HRBodies/UPR/Documents/Session8/TR/HRW\\_UPR\\_TUR\\_S08\\_2010\\_HumanRightsWatch.pdf](https://www.ohchr.org/sites/default/files/lib-docs/HRBodies/UPR/Documents/Session8/TR/HRW_UPR_TUR_S08_2010_HumanRightsWatch.pdf).

<sup>14</sup> Siyah Pembe Üçgen İzmir Kapatılmadı, *Kaos GL* (30 Nisan 2010). Erişim adresi: <https://kaosgl.org/haber/siyah-pembe-ucgen-izmir-kapatilamadi>

<sup>15</sup> Ekogenc Derneği’ne açılan kapatma davasının gerekçeli kararı açıklandı: Cinsel yönelim ahlaksızlık değil, *Sivil Toplum Geliştirme Merkezi* (25 Mart 2015). Erişim adresi: <https://www.stgm.org.tr/ekogenc-derneğine-acilan-kapatma-davasinin-gerekceli-karari-aciklandi-cinsel-yonelim-ahlaksizlik>.

<sup>16</sup> TIHV, *Kuşatma Altındaki Yurttaşlık Alanı: Susturma, Baskılama ve Suçlulaştırma Pratikleri* (Kasım 2021). Erişim adresi: [https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2021/12/Kusatma\\_Altındaki\\_Yurttaslik\\_Alani.pdf](https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2021/12/Kusatma_Altındaki_Yurttaslik_Alani.pdf); Gözlemevi ve İHD, *Sürekli OHAL*, bkz. yukarıda, 2. Dipnot.

<sup>17</sup> Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kararlarına İlişkin Duyuru (12 Ocak 2023). Erişim adresi: <https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr/>.

<sup>18</sup> Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu *İnfoğrafikleri* (12 Ocak 2023). Erişim adresi: <https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr/#:~:text=%C4%B0nfografiklerine%20eri%C5%9Fmek%20i%C3%A7in-,t%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z,-7075%20SAYILI%20KANUNA>.

<sup>19</sup> İçişleri Bakanlığının internet sitesinde 22 Ağustos 2023 itibarıyla 211.207 derneğin feshedildiği, 101.302 derneğin faal olduğu ve faaliyeti durdurulan dernek bulunmadığı belirtilmektedir. Web sitesi bu sayıların geçerli olduğu bir tarih aralığı vermemektedir. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, *Faal ve Feshedilen Dernek Sayıları* (t.y.). Erişim adresi: <https://www.siviltoplum.gov.tr/faal-ve-fesih-dernek-sayilari>.

<sup>20</sup> DİAYDER, GÖÇİZDER, KCDP ve TTM’nin yanı sıra Türkiye’de uluslararası insan hakları ihlal edilerek hukuksuz ve keyfi bir şekilde öldürülen veya zorla kaybedilen kişilerle ilgili her alanda çalışan Diyarbakır merkezli bir dernek olan Medeniyetler Beşiğinde Yakınlarını Kaybeden Ailelerle Yardımlaşma Dayanışma Birlik ve Kültür Derneği (MEBYA-DER) hakkında da 2022 yılında kapatma davası açılmıştır. Dava devam etmektedir. Evrensel, *MEBYA-DER’e kapatma davasının reddi istendi* (20 Nisan 2022). Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/459798/mebya-dere-kapatma-davasinin-reddi-istendi>.



## a. Din Alimleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği - DİAYDER

“Dernekte imamlar Kürtçe hutbe okuyordu. Biz de Kürt olduğumuz için onların okuduğu her şeyi anlıyorduk. Derneğin cemaatine katılıyorduk, orada namaz kılıyorduk. En az 400-500 kişi Cuma namazına geliyordu, günde dört-beş vakit namaz kılınıyordu. O namazdan çok zevk alıyorduk. Kapatma davasını duyduğumuzda sanki dünyamız yıkıldı, o kadar zorumuza gitti. Ne hakla o camiyi kapatıyorlar? Dernek kapatılınca hayatımızda çok şey değişti. Her camiye gitmedik; evimizde kılıyoruz. Nedeni de [DİAYDER] kapatıldı, [diğer camilerin imamları] hiç tepki vermedi.” – DİAYDER faaliyetlerine katılan bir kişi<sup>21</sup>

“Devamlı o derneğe namaz kılmaya gidiyorduk, günde beş vakit, Cuma günleri. Dernek çok olumlu bir yerdi. Derneği kapattıktan sonra hemen hemen namazı bıraktık, başka camilere gitmiyoruz. [DİAYDER'e] alışmıştık. Kapattılar derneği, zulüm yaptılar. Orası ibadet yeriydi.” – DİAYDER faaliyetlerine katılan bir kişi<sup>22</sup>

<b>Kurulduğu yıl ve yer:</b>	2008, İstanbul
<b>Amaç ve başlıca faaliyetler:</b>	DİAYDER, din alimleri arasında karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve sosyal ilişkileri geliştirmeyi amaçlar, Türkiye'ye demokrasi, barış ve özgürlük gelmesi için çalışmalar yürütür. Üyeleri ve yöneticileri, dinlerini kendi ana dillerinde yaşamayı ve demokratik İslam'ı savunan Kürt din alimleridir. DİAYDER kapatılmadan önce bu amaçla İstanbul'da yaklaşık 6.000 kişiye hizmet veren, Kürtçe vaazların verildiği, Kürt sorunu başta olmak üzere sosyal adalet konularına değinilen mescitler açmıştır. İbadetler genellikle birçok Kürt tarafından benimsenmiş olan Sünni İslam'ın Şafii mezhebine uygun olarak gerçekleştirilir.
<b>Fesih davasının öncesinde yaşanan olaylar:</b>	25 yıldır muhafazakarların yönettiği İstanbul'da 2019 yerel seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediye (İBB) Başkanlığına ana muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) adayı Ekrem İmamoğlu kazandı. İmamoğlu seçim döneminde DİAYDER ile de görüştü. Daha sonra İBB, dini ve sosyal hizmetleri kapsamında, diğer birçok dernek ve dini kuruluşla birlikte, DİAYDER ile de iletişim kurdu. Sonuç olarak DİAYDER, Nisan 2021'de belediyenin Ramazan ayında yaptığı yardımların bir kısmının ihtiyaç sahibi ailelere dağıtılmasına yardımcı oldu ve İBB'ye Şafii cenaze görevlileri işe alması için telkinde bulundu; belediye de olağan prosedürleri işleterek bunu gerçekleştirdi.

<sup>21</sup> Ses kaydından alıntı (13 Temmuz 2023).

<sup>22</sup> Agy.

<b>İlgili ceza davaları:</b>	<p>1. <u>Aralık 2020 tarihli iddianame, İstanbul 34. Ağır Ceza Mahkemesi:</u> Çok sayıda DİAYDER yöneticisi ve üyesi, 2009 yılına kadar giden teknik takibe dayalı olarak “silahlı terör örgütü üyeliği” ile suçlandılar. Suç teşkil ettiği iddia edilen eylemlere örnek olarak DİAYDER üyelerinin Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê - PKK) mensuplarının cenaze namazlarını kıldırması, sivil Cuma namazları düzenlemesi, Kürt meselesi ve din özgürlüğü ile ilgili olarak medyada yer alması, yazılar yazması ve konuşmalar yapması gösterilebilir. Aşağıdaki davada da sanık olarak yer alanlar hariç olmak üzere, bu davadaki tüm sanıklar Haziran 2023’te beraat etti.</p> <p>2. <u>Aralık 2021 tarihli iddianame, İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi:</u> Temmuz 2021’de bazı DİAYDER üyelerine yönelik bir polis operasyonunda 28 kişi gözaltına alındı ve aralarında DİAYDER başkanının da bulunduğu dokuz kişi tutuklandı. Tutuklananların hepsi daha sonra serbest bırakıldı, bunlardan en sonuncusu 19 ay sonra serbest bırakılan başkan oldu. İddianamede DİAYDER’in yönetici ve üyeleri, başka kişilerle birlikte “silahlı terör örgütüne üye olmak” veya “silahlı terör örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etmek” ile suçlanıyorlar. Bu davada DİAYDER’e yönelik iddiaların çoğu, İstanbul 34. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülen davadaki iddiaların tekrarı niteliğinde. İBB ile ilgili olarak DİAYDER, PKK üyelerinin ailelerine yardım kartları dağıtmak ve İBB çalışanlarından da dahil olmak üzere derneğe bağış toplayarak örgüte finansman sağlamakla suçlanıyor. DİAYDER, yardımların ihtiyaç sahiplerine dağıtıldığını, bağışların ise mescitlerin bakımı için gönüllü olarak yapıldığını savunuyor. Diğer suçlamalar arasında DİAYDER üyelerinin haftalık Cuma namazlarında yaptıkları dini sohbetlerde Kürtçe kelimeler kullanmaları ve Kürt meselesiyle ilgili medyada yer alan basın açıklamaları ve makaleleri yer alıyor. Dava halen sürüyor.</p>
<b>İlgili idari işlemler:</b>	<p>İçişleri Bakanlığı, dernek yöneticilerinin tutuklanmasının ardından Ocak-Şubat 2022’de DİAYDER’de bir denetim gerçekleştirdi. Yedi dernek yöneticisine izinsiz yardım topladıkları gerekçesiyle 70.000’er TL para cezası verildi, idari para cezalarına yapılan itirazlar ise reddedildi. Denetimin ardından dernek yöneticileri hakkında da dernek defter ve kayıtlarının usulüne uygun tutulmaması nedeniyle ceza davası açıldı. Dava halen sürüyor.</p>
<b>Derneğe karşı açılan dava:</b>	<p>Savcılık, İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi’ndeki ilk duruşmadan altı gün sonra ve bu davadaki iddianameye atıfla, 24 Şubat 2022 tarihinde Bakırköy 1. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde DİAYDER aleyhine kapatma davası açtı. Fesih talebi, TMK’nın 89. maddesi<sup>23</sup> ve Dernekler Kanunu’nun 30. maddesine<sup>24</sup> dayandırılıyor ve iddianamelerde “DİAYDER isimli derneğin PKK/KCK silahlı terör örgütünün amaç ve hedefleri doğrultusunda faaliyet gösterdiğine dair delil ve tespitlere” yer verildiği iddia ediliyor. Savcılık ayrıca ihtiyati tedbir olarak derneğin faaliyetlerinin durdurulması talebinde de bulundu. Mahkeme, 28 Haziran 2022 tarihinde “derneğin suç sayılan eylemlerin kaynağı haline geldiği” gerekçesiyle davayı ve ihtiyati tedbir talebini kabul etti. Dava istinaf sürecinde.</p>
<b>Karalama kampanyaları/ hedef gösterme:</b>	<p>Aralık 2021’de dönemin İçişleri Bakanı (şimdiki milletvekili) Süleyman Soylu, İBB’nin “[PKK önderinin] talimatıyla kurulmuş bir dernek” olan DİAYDER’e üye kişileri işçi olarak istihdam ettiğini belirtti, bu da kısa bir süre sonra İçişleri Bakanlığı tarafından İBB’ye yönelik bir “özel teftişe” dönüştü. Hükümet yanlısı çok sayıda medya kuruluşu DİAYDER’i ve yöneticilerini hedef göstererek, din alimlerini “PKK’nın alternatif din yapılanmasının parçası” olan “sözde gayri resmi imamlar” olarak nitelendirdi. Ayrıca, Aralık 2021 tarihli iddianamenin henüz mahkeme tarafından kabul edilmediği ve dosya üzerindeki gizlilik kararının sürdüğü dönemde, iddianamenin bazı bölümlerini de yayınladılar.</p>

<sup>23</sup> “Derneğin amacı, kanuna veya ahlâka aykırı hâle gelirse; Cumhuriyet savcısının veya bir ilgilinin istemi üzerine mahkeme, derneğin feshine karar verir. Mahkeme, dava sırasında faaliyetten alıkoyma dahil gerekli bütün önlemleri alır.”

<sup>24</sup> “Dernekler;

a) Tüzüklerinde gösterilen amaç ve bu amacı gerçekleştirmek üzere sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları dışında faaliyette bulunamazlar.

b) Anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanan amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla kurulamaz.”

## b. Göç İzleme Derneği - GÖÇİZDER

“İstanbul’a geldikten sonra ilk olarak ziyaret edip tanıştığım kurum GÖÇİZDER’dir. Birkaç defa bana maddi veya aynı yardımda bulunabilecek kişi ve kurumlarla iletişim kurmamda yardımcı oldular. Yine iş arama sürecimde zaman zaman kısa süreli işler bulmamda yardımcı oldular. Dernek yöneticileri tutuklandığında iletişim kurabileceğim kimse kalmadı. Kapatma davası açıldıktan sonra da derneğin bulunduğu yerden tahliye edilmişler. GÖÇİZDER ihtiyacı duyduğumda gidebildiğim bir yerdi. Kapatılmaması gereken, desteklenmesi gereken bir dernektir.” – Zorunlu göçe maruz kalmış bir kişi<sup>25</sup>

“GÖÇİZDER zorunlu olarak göç eden insanları ziyaret eder, onlara yardımcı olmaya çalışır. Göç eden aileleri bir araya getirip dayanışma içinde olmalarına yardımcı olurlardı. İyi çalışmalar yapan, göç eden ailelere yardımcı olan bir dernek.” – Zorunlu göçe maruz kalmış bir kişi<sup>26</sup>

<b>Kurulduğu yıl ve yer:</b>	2017, İstanbul
<b>Amaç ve başlıca faaliyetler:</b>	GÖÇİZDER, genelde göçe, özelde zorunlu göçe maruz kalan kitleler arasında etkin bir toplumsal dayanışmanın geliştirilmesi ve göç mağdurlarının insanca yaşam taleplerinin dile getirilmesi için araştırmalar yapıyor. Dernek, Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu şehirlerde 1990’lardaki silahlı çatışmalar ve 2015-2016’daki sokağa çıkma yasakları sırasında yaşanan zorunlu iç göçle ilgili araştırmaların yanı sıra, başta Suriye ve Afganistan’dan gelenler olmak üzere Türkiye’deki mültecilerle de çalışıyor.
<b>Fesih davasının öncesinde yaşanan olaylar:</b>	GÖÇİZDER 2019 yılında <i>Türkiye’de Yerinden Edilenlere Yönelik Hak Arama Kılavuzu ve Sokağa Çıkma Yasakları ile Zorunlu Göç Sürecinde Kadınların Yaşadıkları Hak İhlalleri ve Deneyimleri</i> başlıklı iki rapor yayımladı.
<b>İlgili idari işlemler:</b>	Mart 2020’de İçişleri Bakanlığı, GÖÇİZDER’i iki raporun “silahlı terör örgütünü meşru göstermeyi amaçladığı” ve “devletin meşru güvenlik güçleri tarafından yürütülen operasyonları vatandaşlara zulüm olarak göstermeye çalıştığı” gerekçesiyle denetledi. Bu denetim sonucunda dernek başkanları, dernek defter ve kayıtlarını düzgün tutmadıkları ve AB’den gelenler de dahil olmak üzere yabancı fonları harcamadan önce bildirimde bulunmadıkları için Dernekler Kanunu uyarınca idari para cezalarıyla birlikte, hapis cezasına da çarptırıldılar; ancak bu cezalar, başkanların adli sicil kaydı olmaması nedeniyle ertelendi. İçişleri Bakanlığı denetçileri sonuç raporlarını savcılığa da iletiler.
<b>İlgili ceza davaları:</b>	Haziran 2022’de GÖÇİZDER’in bazı üye ve yöneticilerine yönelik polis operasyonunda 23 kişi gözaltına alındı, bunlardan 16’sı daha sonra “silahlı terör örgütü üyeliği” suçlamasıyla tutuklandı. <sup>27</sup> Eylül 2022 tarihli iddianamede, GÖÇİZDER’in zorunlu göç sırasında yaşanan hak ihlallerini belgeleyen raporlarında “terör propagandası” yaptığı iddia ediliyor ve bu iddiaya bir dayanak olarak da, görüşülen zorunlu göç mağdurlarından raporlarda yapılan alıntılara atıfta bulunuluyor. İddianamede ayrıca AB fonlarının dernek tarafından seminerler düzenlemek, devleti aşağılayan raporlar yayınlamak ve PKK üyelerinin ailelerine para göndermek amacıyla kullanıldığı iddia ediliyor. GÖÇİZDER ise zorunlu göçü belgelediğini, uluslararası insan hakları çerçevesini temel alan değerlendirmelerin yer aldığı raporlar yayınladığını ve dernek üyeleri tarafından yapılan, dernekle ilgisi olmayan kişisel banka havalelerinin örgüte finansman sağlıyormuş gibi gösterildiğini iddia ediyor. Tutuklananların tamamı daha sonra, en sonuncusu Ocak 2023’te olmak üzere serbest bırakıldı. Dava, İstanbul 26. Ağır Ceza Mahkemesi’nde devam ediyor. Bu arada, İstanbul 3. Sulh Ceza Mahkemesi de GÖÇİZDER’in beş raporuna yayın ve dağıtım yasağı getirdi.

<sup>25</sup> Yazılı yanıt (6 Temmuz 2023).

<sup>26</sup> Agy.

<sup>27</sup> The Observatory, *Turkey: Arbitrary detention of 22 members of the Migration Monitoring Association* (14 Haziran, 2022). Erişim adresi: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-arbitrary-detention-of-22-members-of-the-migration-monitoring>; The Observatory, *Turkey: Violations of the right to a fair trial and due process guarantees of Bilal Yıldız* (22 Aralık, 2022). Erişim Adresi: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-violations-of-the-right-to-a-fair-trial-and-due-process>.

<b>Derneğe karşı açılan dava:</b>	Savcılık, 11 Ekim 2022 tarihinde Bakırköy 15. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde GÖÇİZDER aleyhine fesih davası açtı. TMK'nın 89. ve Dernekler Kanunu'nun 30. maddelerine dayandırılan fesih talebinde, iddianamede "GÖÇİZDER isimli derneğin PKK/KCK silahlı terör örgütünün amaç ve hedefleri doğrultusunda faaliyet gösterdiğine dair delil ve tespitlere yer verildiği" öne sürüldü. Savcı ayrıca ihtiyati tedbir olarak derneğin faaliyetlerinin durdurulmasını da talep etti, ancak bu talep mahkeme tarafından reddedildi. Mahkeme ayrıca, İstanbul 26. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen ceza davasının sonucunun beklenmesine karar verdi. Kapatma davası halen sürüyor.
<b>Karalama kampanyaları / Hedef gösterme:</b>	Hükümet yanlısı medyada soruşturma dosyası üzerindeki gizlilik kararının henüz kaldırılmadığı dönemde dahi, GÖÇİZDER üyelerini hedef alan ve "AB fonlarıyla propaganda yaptıklarını" iddia eden haberler yayınlandı. Ayrıca dernek üyelerinin gözaltına alınırken çekilmiş fotoğrafları da yayınlandı.

### c. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu - KCDP

<p>"Aksine [derneğin] daha çok desteklenmesini istiyorum. Yani çünkü sonuçta onlar [bir kadın olarak] haklarım olduğunu bana gösterdiler, ölen kızımın haklarının olduğunu ve katilinin tutuklanacağını gösterdiler. Desteklediler beni. [...] Onlar benimle beraber yürüdüler, ben de onlarla beraber sonuna kadar yürürüm. [...] Onlara ahlaksız, uygunsuz veya hukuksuz demek bize de demektir yani." - 2015 yılında erkek arkadaşı Lokman Barış Çelik tarafından öldürülen, 21 yaşındaki Deniz Aktaş'ın annesi<sup>28</sup></p>
<p>"Ben artık ağlamayacağım demiştim çünkü [platformun] sayesinde kızımın katili daha yeni artık hapse atıldı [...] fakat aklıma geldikçe ağlıyorum çünkü aile yapısına uygun olmadığı söyleniyor derneğin. Benim ailemi toprağın altına gömdüler, [platform] benim ailem oldu. [...] [Derneğe] ahlaksız diyorlar, bugün bunun için buradayım. Onlara ahlaksız diyemezler. Ben bugün buraya geldim çünkü keşke bu şekilde tanışmak zorunda kalmasaydım ama benim durumumda olan, maalesef durumumda olacak insanlar olacak." - 2016 yılında erkek arkadaşı Egemen Vardar tarafından öldürülen 20 yaşındaki Yağmur Önüt'ün annesi<sup>29</sup></p>

<b>Kurulduğu yıl ve yer:</b>	İlk olarak 2010 yılında bir platform olarak başladı; dernek 2012 yılında İstanbul'da kuruldu.
<b>Amaç ve başlıca faaliyetler:</b>	Adını kadın cinayetlerini sona erdirmeye hedefinden alan KCDP, kadın cinayetleri ve şüpheli kadın ölümleri hakkında istatistikler topluyor ve yayınlıyor, protesto eylemleri ve toplantılar düzenliyor, öldürülen kadınların ailelerinin yanı sıra cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten hayatta kalan kadınlar ve LGBTQIA+'lar ile çocuk istismarından hayatta kalanlara hukuki destek sağlıyor ve toplumsal cinsiyet eşitliğini ve cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı hesap verilebilirliği geliştiren politikaları savunuyor.
<b>Fesih davasının öncesinde yaşanan olaylar:</b>	Ekim-Kasım 2016'da Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eş Başkanı Gültan Kışanak, Halkların Demokratik Partisi (HDP) Eş Başkanı ve Van Milletvekili Figen Yüksekdağ ile Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) Eş Başkanı Sebahat Tuncel, darbe girişimi sonrasında Kürt siyasetçilere ve belediyelere yönelik yürütülen baskı ve sindirme operasyonları kapsamında tutuklandılar. KCDP sosyal medyada tutuklamaları kınayan paylaşımlar yaptı.

<sup>28</sup> İstanbul 13. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde KCDP aleyhine açılan kapatma davasının 5. duruşmasının SEGBİS çözümünden alıntı (5 Nisan 2023).

<sup>29</sup> İstanbul 13. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde KCDP aleyhine açılan kapatma davasının 1. Duruşmasının SEGBİS çözümünden alıntı (1 Haziran 2022).

<p><b>Karalama kampanyaları / Hedef gösterme:</b></p>	<p>AKP üyesi bir erkek, Ocak 2016'da eski eşine nafaka ödemediği gerekçesiyle iki gün gözaltında tutulmuş, AKP Kayseri İl Başkanlığı'nın nafakayı ödemesinin ardından serbest bırakılmıştı. Aynı kişi serbest bırakılmasının ardından cezaevi önünde kadın haklarını ve kadın örgütlerini hedef alan açıklamalarda bulundu. Daha sonra KCDP'ye karşı internet üzerinden bir karalama kampanyası başlattı; KCDP'yi hedef almasının muhtemel nedeni bu derneğin toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen aktivizmiyle öne çıkmasıydı. AKP üyesi erkek, Kasım 2016'da Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER<sup>30</sup>) üzerinden "[KCDP'nin] kadın haklarını koruma kisvesi altında aile mevhumunu yok sayarak aile yapısını parçaladığı, yine kadınları ve çocukları yok sayarak bu kişiler üzerinden menfaat elde ettikleri, toplumda kaos yaratıp mağduriyetleri artırmayı amaçladığı, Cumhurbaşkanı hakkında hakaret söylemleri olduğu, aileyi ve toplumu parçalamayı amaçladığı, Sebahat Tuncel ve Gültan Kışanak gibi isimlerle birlikte terör faaliyetine katılan kadınları savunarak yayın yaptığı" gibi iddialarla çok sayıda çevrimiçi şikayette bulundu. Ayrıca KCDP'nin OHAL kapsamında kapatılmasını talep etti. Bilinmeyen kişiler tarafından KCDP aleyhine çok sayıda başka şikayette de bulunuldu; bu şikayetlerin içerik, hatta yazım ve dilbilgisi hataları bakımından birbirinin aynısı olması nedeniyle, aynı kişi tarafından düzenlendiği düşünülebilir.</p>
<p><b>İlgili idari işlemler:</b></p>	<p>Ocak 2017'de İstanbul İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü (İİSTİM) derneği denetledi. Mart 2017'de İİSTİM, derneğe defter tutma konusunda bazı usul hataları olduğunu bildirdi ve dernek başkanına idari para cezası kesti. Eş zamanlı olarak ve KCDP'nin haberi olmadan, İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü'ne bir yazı göndererek, KCDP'nin bir üyesinin aynı zamanda Ankara'da bulunan ve KHK ile kapatılan başka bir derneğin de üyesi olduğunu belirtti ve internet üzerinden yapılan şikayetlerde yer alan iddialarla ilgili bilgi istedi. Emniyet Müdürlüğü'nün Mart 2018 tarihli cevabında, KCDP'nin bazı yönetim kurulu üyelerinin "kayıtlarının" bulunduğu belirtildi, ancak "kayıtların" ne anlama geldiği açıklanmadı ve söz konusu dernek üyesiyle ilgili başka bir bilgiye rastlanmadığı ifade edildi. İİSTİM Mart 2018'de İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvurarak, internet üzerinden yapılan şikayetler, yönetim kuruluna ait "kayıtlar" ve bir KCDP üyesinin aynı zamanda KHK ile kapatılan derneğin de üyesi olması nedeniyle "derneğin amacı dışında faaliyet gösterdiğini ve derneğin amacının hukuka ve ahlaka aykırı hale geldiğini" ileri sürerek KCDP'nin feshedilmesini talep etti. Mayıs 2018'de savcılık, fesih talebinin somut deliller ve talebe dayanak teşkil eden olgularla birlikte gönderilmesi gerektiğini belirterek yazıyı iade etti. İİSTİM, Haziran 2018 ve Mart 2019'da Emniyet Genel Müdürlüğü'ne iki yazı daha göndererek "kayıtları" ayrıntılandırmalarını talep etti ve KCDP yöneticilerinden herhangi biri hakkında "menfi bilgi" olup olmadığını sordu; Eylül 2018'de ise KCDP'yi bir kez daha denetledi. Ağustos 2021'de İİSTİM, KCDP yönetim kurulu üyelerinin Emniyet Müdürlüğü tarafından hazırlanan "toplumsal olay kayıtlarına" atıfta bulunarak ve derneğin tüzel kişilik olarak dernek yönetim organlarında görev alan kişilerin eylemlerinden sorumlu olduğunu belirterek, bu organların KCDP'nin faaliyetleriyle aynı amaca hizmet etmediğini iddia etti ve KCDP'nin feshedilmesi için savcılığa bir talepte daha bulundu.</p>
<p><b>İlgili ceza davaları:</b></p>	<p>Dernek yöneticileri veya üyelerine ilişkin, derneğin adının geçtiği herhangi bir ceza davası bulunmamaktadır. Emniyet Müdürlüğü tarafından atıfta bulunulan "kayıtlar", gözaltına alınan ve daha sonra herhangi bir soruşturma veya kovuşturma olmaksızın serbest bırakılan dernek yöneticilerine ilişkin polis kayıtlarıyla ilgilidir. Polis tarafından tutulan bu "toplumsal olay kayıtlarının" hiçbir yasal dayanağı yoktur.</p>
<p><b>Derneğe karşı açılan dava:</b></p>	<p>Savcı, 2 Aralık 2021 tarihinde İstanbul 13. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde KCDP aleyhine fesih davası açtı. TMK'nın 89. maddesi ile Dernekler Kanunu'nun 30. maddesine dayandırılan fesih talebinde, "derneğin amacı dışında faaliyet gösterdiği, dernek amacının kanuna ve ahlaka aykırı hale geldiği" iddia edildi. Dava halen sürüyor.</p>

<sup>30</sup> BİMER, Temmuz 2018'de yürürlüğe giren ve başbakanlık makamını kaldıran yeni cumhurbaşkanlığı sisteminin ardından CİMER oldu.



#### d. Tarlabası Toplum Merkezi - TTM

“Kapatma davası bizi çok etkiledi. Çocuklarımız buraya gelip aktivitelere katılıyordu, katılmadı. Çocukların ikinci eviydi. [TTM'nin] kapanması çok büyük bir kaosa sebep olur, çünkü [Tarlabası] bir bataklık. Gerek sanat olsun gerek etkinlikler olsun çocuklarımızı aydınlatıyorlar. [...] Çocuklarımız buraya gelip 'ben bunu başarabiliyorum' diyorlar. İsterim ki her mahallede bir TTM olsun.” – 35 yaşında Tarlabasılı bir kadın<sup>31</sup>

“[Kapatma davasını ilk duyduğumda] çok üzülmüştüm çünkü çocuklarımız sokakta avare olacağına burada bir şeyler öğreniyorlar. [...] Böyle terk edilmiş mahallelere kimse gelmez, gelene de engel olurlar. Mesela okulda okula yazma öğrenebilirsin derler ama çocuğuma bakmazlar. [TTM] bana böyle bir seçenek sunuyor. TTM'nin kapanmasını kesinlikle istemiyorum, bir an önce bu dava bitsin istiyorum.” – 36 yaşında Tarlabası'nda yaşayan bir anne<sup>32</sup>

<b>Fesih davasının öncesinde yaşanan olaylar:</b>	İlk olarak 2006 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi'nin bir pilot projesi olarak başladı; dernek 2007 yılında İstanbul'da kuruldu.
<b>Amaç ve başlıca faaliyetler:</b>	TTM, İstanbul Beyoğlu'nda, Tarlabası mahallesinde yaşayan, toplumsal yaşamdan dışlanmış, yoksulluk ve göçün yarattığı çeşitli dezavantajlarla mücadele eden mahalle sakinlerini güçlendirmeyi, haklarına erişimlerini desteklemeyi ve Tarlabası mahallesine yönelik önyargıları azaltmayı hedefliyor. Bu amaçla çocuklara, gençlere ve kadınlara sosyal ve psikolojik destek programları sunuyor ve benzer mahallelerde de uygulanabilecek hak temelli bir toplum merkezi modeli oluşturuyor.
<b>Fesih davasının öncesinde yaşanan olaylar:</b>	TTM, Onur Ayı olan Haziran 2021'de, gönüllüleri için LGBTQİA+ öğrencileri ve çocukları nasıl destekleyecekleri konusunda bir LGBTQİA+ örgütünün yayınına dayanan, kapalı bir Zoom etkinliği düzenleyeceğini sosyal medyadan duyurdu. <sup>33</sup>
<b>Karalama Kampanyaları / Hedef gösterme:</b>	25 Haziran 2021'de hükümet yanlısı Milat gazetesi yukarıda anılan paylaşımı haberleştirdi ve TTM'nin “yurt dışından gelen fonlar” aracılığıyla “LGBTİ sapkınlığı ve çocuklara PKK propagandası yaptığını” iddia ederek iki TTM gönüllüsünden ismen bahsetti. Haberin yazarı ayrıca TTM'yi ve gönüllüleri hedef alan çok sayıda tweet attı ve bu da internette birkaç ay boyunca süren bir taciz dalgasına yol açtı. Hükümet yanlısı diğer gazeteler de bu haberi takip ederek, benzer nitelikte başka yazılar yayınladılar. Aynı yazar, 9 Şubat 2022'de TTM'nin İBB'nin Beyoğlu ilçesiyle ilgili yürüttüğü bir proje için sunduğu 2021 raporundan yola çıkarak TTM, İBB ve CHP'yi hedef alan bir haber daha yayınladı ve “CHP'li İBB'nin sapkın merkeze övgüler yağdırıp iş birliği yaparak TTM'yi kurtarmaya çalıştığının ortaya çıktığını” yazdı. 14 Nisan 2022 tarihinde bir Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) milletvekili mecliste yaptığı konuşmada TTM'nin “eşcinselliği teşvik ettiğini,” “gençleri toplumsal değerlerden kopararak milletine yabancı ve düşman fertler haline getirmeyi” ve “cinsiyetsiz bir toplum yaratmayı” amaçladığını söyledi. <sup>34</sup>
<b>İlgili Ceza Davaları:</b>	Temmuz 2021'de TTM'nin yönetim kurulu başkanı, sosyal medya paylaşımları ve haberlere dayanarak müstehcenlik suçu işlendiği iddiasıyla yapılan bir suç duyurusu ile ilgili olarak polis tarafından sorgulandı. Kasım 2021'de savcılık konuyla ilgili olarak takipsizlik kararı verdi. Ayrıca Kasım 2021'de, 2018-2021 döneminde görev yapan dernek başkanları hakkında, aşağıda anılan fesih davasında belirtilen aynı olgulara dayanarak Dernekler Kanunu'nun ihlal edildiği iddiasıyla bir ceza soruşturması başlatıldı. Soruşturma halen sürüyor.

<sup>31</sup> Yazılı yanıt (4 Temmuz 2023).

<sup>32</sup> Yazılı yanıt (4 Temmuz 2023).

<sup>33</sup> Kaos GL Derneği, Eğitimciler İçin Kılavuz: LGBTQİ+ Öğrencilerin Haklarını Nasıl Korumalı? (2. baskı, Kasım 2021). Erişim adresi: <https://kaosgldernegi.org/images/library/eg-itimciler-ic-in-kilavuz-web-1.pdf>

<sup>34</sup> TBMM Genel Kurul Konuşması (14 Nisan 2022). Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/milletvekili/UyeGenelKurulKonusmalariDetay?eid=106377>.

<b>İlgili İdari İşlemler:</b>	Milat'ın ilk manşet haberinin yayınlandığı gün, sosyal hizmetler bu haberle ilgili olarak TTM'yi ziyaret etti, bunu takiben İİSTİM tarafından iki günlük, İçişleri Bakanlığı tarafından ise beş haftalık birer denetim gerçekleştirildi. İçişleri Bakanlığı denetimi devam ederken, Beyoğlu Kaymakamlığı tarafından oluşturulan yedi kişilik bir heyet, polis eşliğinde, İçişleri Bakanlığı denetçilerinin de haberdar edilmediği bir günlük başka bir denetim için önceden haber vermeksizin TTM'yi ziyaret etti. Heyet ve polis ofise zorla girdi.
<b>Derneğe karşı açılan dava:</b>	<p>TTM'ye karşı, her ikisi de İçişleri Bakanlığı denetçileri tarafından hazırlanan raporlara dayanan iki dava açıldı.</p> <ol style="list-style-type: none"><li>1. <u>İstanbul 8. Sulh Hukuk Mahkemesi, Yokluğun Tespiti Davası:</u> Bu dava, TTM'nin amacının Bilgi Üniversitesi pilot projesi ile bağlantılı olduğu ve proje sona erdiği için "derneğin kuruluş amacını gerçekleştirilmesinin imkânsız hale geldiği" iddiasıyla İstanbul Valiliği tarafından Ekim 2021'de açıldı. Davada TMK'nın 87/1 maddesi<sup>35</sup> uyarınca, derneğin yokluğunun mahkeme tarafından tespit edilmesi talep ediliyor. TTM, tüzüğünün Tarlabası'nda yoksulluk ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması gibi başka amaçlar da içerdiğini, bunların da gerçekleşmediğini belirtiyor. Mahkeme tarafından atanan bilirkişi TTM'nin savı yönünde görüş bildirdi. Dava sürüyor; mahkeme muhtemelen fesih davasının sonuçlanmasını bekleyecek.</li><li>2. <u>İstanbul 18. Asliye Hukuk Mahkemesi, Fesih Davası:</u> TTM bu davanın açıldığından Milat gazetesinin Şubat 2022 tarihli İBB haberi sayesinde haberdar oldu; TTM'ye daha önce bu dava ilgili herhangi bir bildirimde bulunulmamıştı. Savcılık tarafından, TMK'nın 89. ve Dernekler Kanunu'nun 30. maddelerine istinaden Şubat 2022'de açılan davada, "derneğin amacının ahlaka ve hukuka aykırı hale geldiği, birçok suçun işlendiği bir merkeze dönüştüğü" iddiasıyla derneğin feshi talep edildi. Defter tutma ve raporlama yükümlülüklerindeki usul hataları, çocuklara yönelik, izinsiz eğitim faaliyetleri olarak sınıflandırılan atölye çalışmaları ve çocuklara ve gençlere yönelik kapsayıcı cinsel eğitim dersleri yoluyla "toplumda kısaca LGBTİ (lezbiyen, gey, biseksüel, travesti, intersex) olarak bilinen cinsel eğilimleri normalleştirmek sureti ile [...] çocukların cinsel kimliklerini etkilemeye çalışması" bu tür "suç" iddialarını doğrulayan kanıtlar olarak gösterildi. Mahkeme ayrıca TTM'nin faaliyetlerini tedbiren durdurdu, bu karar TTM'nin itirazı üzerine ilk duruşmada kaldırıldı. Mahkemenin atadığı bilirkişinin raporunda, Yargıtay'ın 2008 tarihli Lambdaİstanbul kararına atıfta bulunularak LGBTQİA+ bireylerin dernek kurabileceği belirtildi, ancak bunun TTM davasıyla bağlantısı açıklanmadı ve mahkeme cinsel eğitim dersine katılanların hangi yaş grubundan olduğunu incelemeye yönlendirildi. Bu dava da sürüyor.</li></ol>

<sup>35</sup> "Dernekler, aşağıdaki hâllerde kendiliğinden sona erer:

1. Amacın gerçekleşmesi, gerçekleşmesinin olanaksız hâle gelmesi veya sürenin sona ermesi,  
[...]

Her ilgili, sulh hakimliğinden, derneğin kendiliğinden sona erdiğinin tespitini isteyebilir."

# IV. İstisna mı Kural mı? STÖ'lere Yönelik Sistemik Saldırının Bir Parçası Olarak Kapatma Davaları

## A. Kapatma Davalarının Altında Yatan Siyasi Saikler

Bir önceki bölümde ele alınan her bir dava için sunulan resmi gerekçeler bir yana, bu derneklerin kapatma davalarıyla hedef alınmasının temel nedeninin, hükümet politikaları ve uygulamalarına karşı eleştirel bir duruş sergilemeleri ve başta Kürtler, kadınlar ve LGBTQİA+ bireyler olmak üzere, ötekileştirilen bireyler ve gruplar lehine faaliyet göstermeleri olduğu anlaşılıyor. Sivil topluma yönelik baskıların arttığı mevcut bağlamda diğer yargısal ve idari taciz biçimleriyle birlikte kapatma davaları da devletin sivil toplum çalışmalarını engellemek ve Türkiye'de muhalefeti ve demokratik tartışma ortamını sindirmek için kullandığı yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkıyor. Dört derneğin temsilcileri, bu davalarla neden hedef alındıklarına ilişkin net bir tablo çiziyorlar.

DİAYDER mescitlerinde vaazlar Kürtçe veriliyor, Şafii mezhebi izleniyor, barış ve adalet kavramlarına değinen demokratik bir İslam anlayışı teşvik ediliyor, böylece Sünni İslam'ın hükümet tarafından merkezileştirilmesi ve standartlaştırılması engellenerek dini özgürlükler ve anadil hakkı gözetiliyor:

"Bu kapatma davasıyla hedef alındık çünkü devlet Kürtleri ekonomik olarak ve dini kullanarak teslim almaya çalışıyor. ... Devlet herkesten vergi alıyor ama Alevilere, Yahudilere, Hristiyanlara hizmet yapmıyor. Hem Kürtlüğü hem Şafiliği reddediyor. Onların hutbelerini okumamızı istiyor.<sup>36</sup> Biz Diyanet'e bağlı değiliz ki; kimseye bağlı değiliz. Oradaki mescidi halk açmış, biri imam olmuş, halk da masraflarını ödüyor."<sup>37</sup>

GÖÇİZDER'in göç üzerine belgeleme çalışmaları, özellikle de Kürt nüfusunun yoğun olduğu şehirlerde 2015-2016'da getirilen sokağa çıkma yasaklarının ardından yaşanan zorunlu göçe dair olanlar, "göçün sebep ve sonuçlarını açıklıyor".<sup>38</sup> Kürtlere karşı ayrımcılık yapan devlet politikalarının eleştirilmesi ve ülke içinde zorla yerinden edilmiş kişilerin karşılaştıkları insan hakları ihlallerinin belgelenmesi de buna dahil:

"Göç ve mülteci alanında çalışan çok dernek var. Ama çalışma tarzımıza yönelik bir saldırı bu. [Yerinden edilmiş kişiler ve mültecilerin] sadece buradaki yaşamlarını ele alıyorsan sorun yok. Ama o kişi nasıl oraya göç etti, bunu araştırıyorsan bir suç ifşası da var. Hak savunuculuğu yapan [örgütlere] bir saldırı var, insani yardım örgütlerine değil."<sup>39</sup>

KCDP'nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki aktivizmi, hükümetin kadın ve LGBTQİA+ haklarıyla ilgili daha geniş konulardaki politikalarını eleştirmenin yanı sıra aktivizmleri nedeniyle hedef alınan kadınlarla dayanışma göstermeyi de içeriyor. Toplumsal cinsiyet karşıtı grupların, geleneksel toplumsal rolleri teşvik etmeyi, kadınların ve LGBTQİA+'ların eşitliğini daha da zayıflatmayı ve haklarını kısıtlamayı amaçlayan kadın düşmanı ve LGBTQİA+-fobik söylemleri giderek daha yüksek sesle yaydıkları bir dönemde, KCDP'nin sokak eylemleri özellikle görünür hale geldi:<sup>40</sup>

"[Kapatma davası açıldığında] İstanbul Sözleşmesini çok konuşuyorduk. Nafaka ve Medeni Kanun gündemdeydi. LASTESIS eylemi oldu, yöneticilerimiz ters kelepçeyle gözaltına alındı.<sup>41</sup>

<sup>36</sup> Türkiye genelindeki Sünni camilerin imamlarını devletin giderek güçlenen ve Hanefi mezhebini takip eden Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) atar. DİB tarafından atanan imamlar, DİB tarafından hazırlanan ve AKP'ye destek sağlamak için giderek siyasileşen Türkçe hutbeleri izler. Norveç Helsinki Komitesi İnanç Özgürlüğü Girişimi, *An Appeal to Move Forward from Aspirations to Actions: Monitoring Report on the Right to Freedom of Religion or Belief in Turkey* (Nisan 2022). Erişim adresi: <https://inancozgurlugugirisimi.org/wp-content/uploads/2022/04/jog-monitoring-report-on-forb-2022-en.pdf>; Filiz Gazi, Propaganda-laced sermons distance Turks from the mosque, *Duvar English* (17 Eylül 2019). Erişim Adresi: <https://www.duvarenglish.com/society/2019/09/17/propaganda-laced-sermons-distances-turks-from-the-mosque>.

<sup>37</sup> DİAYDER temsilcisi ile 2 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>38</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>39</sup> Agy.

<sup>40</sup> Berfu Şeker & Ezel Buse Sönmezocak, *Withdrawal from the Istanbul Convention: War on Gender Equality in Turkey*, Freedom House (Haziran 2021). Erişim adresi: [https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-06/06292021\\_Freedom\\_House\\_Turkey\\_Policy\\_Brief-2-Withdrawal-from-the-Istanbul-Convention.pdf](https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-06/06292021_Freedom_House_Turkey_Policy_Brief-2-Withdrawal-from-the-Istanbul-Convention.pdf).

<sup>41</sup> Şili'deki feminist grup LASTESIS'in cinsel şiddet karşıtı eyleminin küresel çapta ses getirmesinin ardından Türkiye'deki çeşitli kadın grupları 2019 yılında dans eylemleri düzenledi. Eylemler polis şiddeti ve gözaltılarla karşılandı ve aralarında KCDP yönetici ve üyelerinin de bulunduğu altı kadın ceza davalarıyla karşı karşıya kaldı. Keep the Volume Up, Las Tesis Activists (son güncelleme 31 Mart 2022). Erişim adresi: <https://www.sessizkalma.org/en/defender/las->

[...] Biz her zaman kadın cinayetleri tartışması yapıyoruz ama bunu siyasi iktidardan ayrı düşünerek yapmıyoruz. Bu politik bir şey. İktidar ve demokrasi eleştirimiz öne çıkmaya başladı. Kadın gazeteciler gözaltına alınınca eleştirdik. Boğaziçili üyelerimiz var.<sup>42</sup> Bunlar hak ihlallerinin kadınlarla kesiştiği yerler, biz de bunları dile getiriyoruz.”<sup>43</sup>

TTM, sakinleri arasında ülke içinde yerinden edilmiş Kürtlerin ve Romanların yanı sıra mültecilerin de bulunduğu, İstanbul'un en ötekileştirilmiş mahallelerinden birinde kadın ve çocuklarla çalışan bir kuruluş olarak, barış içinde bir arada yaşama ilkelerine dayalı bir toplum modeli uyguluyor. TTM açısından bu, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan, LGBTQİA+ kapsayıcı bir bakış açısıyla kadınlar ve çocuklar için güvenli platformlar yaratmak anlamına geliyor. Bu arada Türkiye'deki toplumsal cinsiyet karşıtı söylemler de, küresel söylemlere koşut olarak, “toplumsal cinsiyet ideolojisi” tarafından çocukların beyinlerinin yıkandığını iddia ediyor ve böylece “çocukların geleceği konusunda ahlaki panik” yayıyor:<sup>44</sup>

“[Kapatma davasının açıldığı] dönem İstanbul Sözleşmesine karşı, aile ve çocuk üzerinden çok propaganda yapılan bir dönemdi. Onur Ayında reklamlara ve tişörtlerin renklerine bile saldırdıkları bir zamandı. Onlar için bunları çocukları kullanarak anlatmak iyi bir tesadüf oldu, işlerine geldi. Çünkü çocuklar çok can alıcı. Suriyeli çocukları mağdur ettiğimizi söylediler. Mülteciler, çocuklar, LGBTİ+’lar... Kırılğanlıkları kullandıkları iyi bir örnek oldu.”<sup>45</sup>

Mayıs 2023 seçim kampanyasında da görüldüğü üzere Kürtler, kadınlar ve LGBTQİA+’lar siyasetin de merkezinde yer alıyor ve farklı amaçlar için kullanılabilirler. Bu süre zarfında, sadece iktidar ittifakının değil, muhalefetten birçok siyasi ismin de, ötekileştirilmiş gruplara, özellikle de Suriyeli ve Afganistanlı mültecilere ve LGBTQİA+’lara karşı popülist söylemlere ve nefret diline sık sık başvurmasıyla, bu grupların maruz kaldığı ayrımcılık daha da şiddetlendi.<sup>46</sup> HDP’nin kendisi hakkında da 451 parti üyesi ve yöneticisinin siyasi faaliyetlerinin yasaklanmasını talep eden bir kapatma davası bulunuyor<sup>47</sup> ki bunların birçoğu tutukluluklarını AİHS kapsamında hukuka aykırı olarak değerlendirerek serbest bırakılmaları çağrısında bulunan AİHM kararları açıkça hiçe sayılarak zaten cezaevinde tutuluyor ve yargısal tacize maruz kalıyorlar.<sup>48</sup> Çoğunluğu Kürt olan HDP seçmenleri de damgalanıyor.<sup>49</sup> Sağ partilerin seçimlerde AKP liderliğindeki ittifakı destekleme koşulu olarak Türkiye’nin kadına yönelik şiddet yasasının değiştirilmesini talep etmesiyle, kadın hakları pazarlık kozu haline getirildi, bu da toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve temel hakların daha da kısıtlanması riskini doğurdu.<sup>50</sup> Bu arka planda, derneklere karşı açılan kapatma davaları da siyasi amaçlar için kullanılıyor ki, bu durum Mart 2024 yerel seçimlerine giden süreçte de devam edebilir.

Bazı durumlarda, derneklere karşı açılan davalar yetkililer tarafından siyasi muhalifleri dolaylı olarak hedef almak için kullanılıyor. Örneğin, DİAYDER hakkındaki kapatma davası aynı zamanda hükümetin İBB’yi, CHP’yi ve Ekrem İmamoğlu’nu hedef almasıyla da ilişkili. DİAYDER’in Mart 2024 yerel seçimleri öncesinde kriminalize edilmesi, hükümetin İBB’yi yöneten CHP’nin “teröristleri desteklediği” ve seçilmemesi gerektiği söylemine hizmet ederken, belediyenin Kürtlere eşit hizmet sunmasının kolayca taciz ve damgalama gerekçesi olabileceği mesajını vererek İmamoğlu’nu Kürt seçmenlerden de uzaklaştırıyor.<sup>51</sup>

#### [tesis-activists](#)

<sup>42</sup> Boğaziçi protestoları hakkında bkz., *Preliminary Assessment Report on Violations of Rights During the Protests against the Appointment of Rector to Boğaziçi University by the President* (24 Şubat 2021). Erişim adresi: <https://en.tihv.org.tr/alternative-shadow-reports/preliminary-assessment-report-on-violations-of-rights-during-the-protests-against-the-appointment-of-rector-to-bogazici-university-by-the-president/>.

<sup>43</sup> KCDP temsilcisi ile 4 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>44</sup> Nur Sinem Korou, *Right-Wing Populism and Anti-Gender Movements: The Same Coin With Different Faces*, Global Political Trends Center İstanbul Kültür Üniversitesi (Mayıs 2020). Erişim adresi: <https://www.iku.edu.tr/gpot/policy-brief-nur-sinem-kourou-right-wing-populism-and-anti-gender-movements-same-coin-different>.

<sup>45</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>46</sup> Kays Abbas & Volkan Pekal, Mülteci karşıtı söylem saldırları artırıyor, *Evrensel* (30 Mayıs 2023). Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/491080/multeci-karsiti-soylem-saldirilari-artiriyor>; Ezgi Akın, Erdoğan slams Turkey’s LGBTQ community, weaponizes homophobia ahead of vote, *Al-Monitor* (4 Mayıs 2023). Erişim adresi: <https://www.al-monitor.com/originals/2023/05/erdogan-slams-turkeys-lgbtq-community-weaponizes-homophobia-ahead-vote>.

<sup>47</sup> Ezgi Güngördü, Turkey’s Constitutional Court Back to Old Tricks: The Closure Case Against the Peoples’ Democratic Party, *Völkerrechtsblog* (26 Nisan 2023). Erişim adresi: <https://voelkerrechtsblog.org/turkeys-constitutional-court-back-to-old-tricks/>.

<sup>48</sup> AİHM, Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri v. Türkiye Davası, Başvuru No. 14332/17 (8 Kasım 2022). Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220968>; AİHM, Selahattin Demirtaş v. Türkiye Davası (No. 2) [Büyük Daire], Başvuru No. 14305/17 (22 Aralık 2020). Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207173>; ARTICLE 19, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu ve Türkiye İnsan Hakları Davalarına Destek Projesi tarafından Bakanlar Komitesi’nin Kararların İnfazının Denetlenmesine İlişkin Kurullarının 9.2 maddesi uyarınca 22 Aralık 2020 Selahattin Demirtaş/Türkiye (No.2) (Başvuru no. 14305/17) Büyük Daire kararının uygulanmasına ilişkin ilk gözlemleri içeren sunum, (7 Şubat 2021). Erişim adresi: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2021\)192revE](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2021)192revE).

<sup>49</sup> Burcu Karakas & Umit Ozdal, Kurds fear Erdogan win amid sharper nationalist rhetoric, *Reuters* (25 Mayıs 2023). Available at: <https://www.reuters.com/world/middle-east/kurds-fear-erdogan-win-amid-sharper-nationalist-rhetoric-2023-05-25/>.

<sup>50</sup> Jessie Williams, What’s at Stake For Women in Turkey’s Election, *Open Democracy* (12 Mayıs 2023). Erişim adresi: <https://www.opendemocracy.net/en/5050/turkey-erdogan-election-2023-womens-rights-we-will-stop-femicides/>.

<sup>51</sup> Hükümet yanlısı Milat gazetesinin TTM’ye karşı yürüttüğü karalama kampanyasında İBB’nin TTM’ye verdiği desteğe dikkat çeken bir haber yayınlaması,

## B. Karalama Kampanyaları ve Yaftalama

Hükümet yetkilileri tarafından hedef gösterilme veya hükümet yanlısı medya tarafından yürütülen karalama kampanyaları genellikle idari ve yargısal tacizin habercisi oluyor.<sup>52</sup> Yargı, kolluk kuvvetleri, “muhbir vatandaşlar” ve sağcı sosyal medya hesapları da haklarında kapatma davası açılan dört dernekle ilgili kriminalize edici ve zararlı söylemlerin yayılmasında rol oynadılar.

İstanbul'daki Kürtlerle çalışan ve Türkiye'de Kürtlere ve diğer ötekileştirilmiş gruplara yönelik yapısal ve sistematik ayrımcılığa dikkat çekerek devletin din özgürlüğüne müdahalesine ve göç politikalarına karşı eleştirel bir duruş sergileyen DİAYDER ve GÖÇİZDER'in ikisi de Kürtlerin çoğunlukta olduğu şehirlerdeki eleştirel STÖ'ler ve İHS'lerle aynı kaderi paylaşarak “terörist” olarak yaftalandılar.<sup>53</sup> TTM'nin çocuk hakları alanında yürüttüğü, kapsamlı cinsellik eğitimi içeren ve LGBTQİA+ çocukların karşılaştığı ayrımcılığı dikkate alan çalışmaları, LGBTQİA+ örgütlerinin de maruz kaldığı türden bir nefret söylemiyle karşılaşmalarına yol açtı.<sup>54</sup> KCDP'nin, Türkiye'de toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlerin görünürlük kazandığı bir dönemde, nafaka ve bedensel özerklik gibi toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularında ses getiren eylemleri, “aile yapısını bozmakla” suçlanmalarına neden oldu. Sonuç olarak, her iki dernek de “ahlaksız” olarak yaftalandılar.

“Terörist” ve “ahlaksız” yaftaları önemli zira bunlar, devletin söz konusu derneklere yönelik tacizlerine yasal dayanak sağlayan terörle mücadele ve dernekler mevzuatında geçen ancak tanımları muğlak bırakılmış kavramlar. Bu yaftalar bir arada da kullanılabilir: KCDP'nin ve üyelerinin hükümeti yüksek sesle eleştirmesi ve yargısal tacize maruz kalan Kürt kadın siyasetçilerle dayanışması da TTM'nin mahalledeki Kürt çocuklarla çalışması da kriminalize ediliyor. GÖÇİZDER ve TTM ayrıca uluslararası fon aldıkları gerekçesiyle de hükümet yanlısı medya tarafından hedef gösterildiler ve yabancı fonlarla “terör/LGBT propagandası yaptıkları” suçlamasına maruz kaldılar. Sivil toplumu yabancı kaynaklardan finansman sağladığı için damgalayan bu söylem, yıllar içinde hem hükümet hem de hükümet kontrolündeki medya tarafından giderek daha fazla öne çıkarıldı.<sup>55</sup> Özellikle toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, kadın ve LGBTQİA+ gruplarını “yabancı fonlar” yoluyla “Batılı değerleri ithal etmekle” suçluyor ve bu suçlamalar başta eski İçişleri Bakanı Soylu olmak üzere üst düzey hükümet yetkililerinde de yankı buluyor.<sup>56</sup> Bu karalama kampanyalarına karşı ise etkili bir hukuk yolu da bulunmuyor.<sup>57</sup> Örneğin, TTM'nin Milat gazetesi ve karalama kampanyasının diğer kışkırtıcıları hakkında Ağustos 2022'de yaptığı suç duyurusu, Kasım 2022'de takipsizlik kararıyla sonuçlandı.

Karalama kampanyalarının düzenlenme şekli, kapatma davalarının altında yatan siyasi saiklerle birlikte, iktidar koalisyonu üyeleri, hükümet yanlısı medya ve davaların kendileri arasındaki bağlantıları da ortaya koyuyor. Hem DİAYDER ve GÖÇİZDER üyelerine yönelik soruşturmaların hem de TTM'ye yönelik kapatma davasının ayrıntılarının, derneklerin veya kişilerin kendileri bilgilendirilmeden ve dava dosyalarına erişme imkânı bulmadan önce hükümet yanlısı medya tarafından yayınlanmış olması, böyle bir bağlantının varlığını güçlü bir şekilde ortaya koyuyor. Bu durum bir usul ihlali olduğu kadar, yargının siyasi iktidardan bağımsız olmadığına ve hükümetin riskli gördüğü kişi ve kurumlara karşı devam eden davalarla ilgili olarak kamuoyunu etkileme konusunda hükümet yanlısı medya ile iş birliği yaptığına da işaret ediyor. Hükümet yanlısı medyanın GÖÇİZDER üyelerinin gözaltına alınırken çekilmiş fotoğraflarını yayınlamasında da görüldüğü üzere, kolluk kuvvetleri de bu konuda kritik bir rol oynuyorlar. Kolluk kuvvetleri ile hükümet yanlısı medya arasındaki bağlantılardan yararlanılarak yapıldığı anlaşılan bu medya haberleri, ana akım siyasi söylemin güvenlik güçleri üzerinde büyük bir etkisi olduğuna işaret ediyor. Ayrıca, şüphelilerin usul hukukuna ilişkin haklarını ihlal ettiği ve masumiyet karinesini hiçe saydığı görülüyor.<sup>58</sup> Dahası, kolluk kuvvetlerinin bu derneklerin çalıştıkları yerel topluluklara müdahale ettiği de bildiriliyor. TTM'nin duyumuna göre, polisler Tarla başı sakinlerini durdurarak TTM'nin “çocukları ofisin bodrumundan dağa [PKK'ye katılmaya] götürdüğünü” söylemiş ve çocuklarını TTM'ye yollayıp yollamadıklarını sormuş.<sup>59</sup> Polisin ayrıca, DİAYDER'in kapatılmasının ardından yerel cemaatler tarafından açık tutulan mescitleri ziyaret ettiği ve oradakilere neden

---

diğer hükümet yanlısı yayın organlarının ise Tarla başı'nın AKP'li Beyoğlu ilçesinde yer almasına rağmen CHP'li Şişli İlçe Belediyesi'ni TTM ile ilişkilendirerek hedef göstermesi de dikkat çekicidir.

<sup>52</sup> “Milli Hassasiyetlerimize Bağlı STK' Yurtdışındaki Çevrelerle İlişki İçindeki Gruplara Karşı: Bağımsız STK'ların ve Yabancı Fonların Yaftalanması”, Gözlemevi ve İHD, *Prosedüre Boğup*, yukarıda, 2. Dipnot.

<sup>53</sup> “İdari ve Yargısal Tacizin Birbirine Bağlantılı Olması”, Gözlemevi ve İHD, *Prosedüre Boğup*, yukarıda, 2. Dipnot. “Güneydoğudaki İHS'ler” Gözlemevi ve İHD, *Türkiye'de Tehlike Altındaki Sivil Toplum*, yukarıda, 2. Dipnot.

<sup>54</sup> Ali Erol, Kaos GL'yi hedef alan hükümet medyasının 2022 senesi nefret seyri, *Kaos GL* (11 Ocak 2023). Erişim adresi <https://kaosgl.org/haber/kaos-gl-yi-hedef-alan-hukümet-medyasinin-2022-senesi-nefret-seyri>.

<sup>55</sup> “Milli Hassasiyetlerimize Bağlı STK' Yurtdışındaki Çevrelerle İlişki İçindeki Gruplara Karşı: Bağımsız STK'ların ve Yabancı Fonların Yaftalanması”, Gözlemevi ve İHD, *Prosedüre Boğup*, yukarıda, 2. Dipnot.

<sup>56</sup> Agy.

<sup>57</sup> “Yaftalama ve Sivil Toplum Aktörlerinin İtibarsızlaştırılması” Gözlemevi ve İHD, *Türkiye'de Tehlike Altındaki Sivil Toplum*, yukarıda, 2. Dipnot.

<sup>58</sup> İnsan Hakları Komitesi, General Comment No. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial, CCPR/C/GC/32 (23 Ağustos 2007), para. 30. Erişim adresi: [https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2FGC%2F32&Lang=en](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2FGC%2F32&Lang=en).

<sup>59</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.



Diyanet İşleri Başkanlığı'nın camilerine gitmediklerini sorduğu bildiriliyor.<sup>60</sup> Bu keyfi ve usulsüz polis ziyaretleri, söz konusu derneklerin desteklemeyi amaçladığı kişi ve topluluklar arasında yaftalayıcı söylemi yaymayı ve açılan davalarda karar çıkana dek, kamuoyunu etkilemeyi amaçlıyor; bunlara karşı etkili bir hukuk yolu da bulunmuyor.

Vatandaşların hükümete şikâyetle bulunmasına veya hükümetten bilgi talep etmesine olanak tanıyan çevrimiçi BİMER ve daha sonra CİMER sistemleri de derneklerin damgalanmasında ve taciz edilmesinde rol oynuyor. Bu sistemler, hem sıradan vatandaşların hem de uzun süredir faal olan "profesyonel" muhbirlerin, komşular, ünlüler ve dernekler de dahil olmak üzere herhangi bir kişinin şüpheli olduğunu iddia ettikleri faaliyetlerini hükümete "ihbar etmek" için kullandıkları bir araç haline geldi.<sup>61</sup> Kapatma davasına yol açan olaylar zincirini tetikleyen şeyin BİMER'e yapılmış çok sayıda şikâyet olduğu KCDP vakasında görüldüğü üzere, idari ve yargısal süreçler genellikle isimsiz çevrimiçi şikâyetlerle başlıyor. 2022 ve 2023'te polis CİMER şikâyeti olduğundan bahisle üç kere TTM ofisini ziyaret etti. Polis, bu ziyaretlerin birinde şikâyetin konusunun TTM'nin "çocuklara cinsellik anlattığı" olduğunu söyledi; diğerlerinde şikâyetin içeriği hakkında bilgi vermedi.<sup>62</sup>

## C. Terörle Mücadele ve Dernekler Mevzuatının Kötüye Kullanılması

Siyasi amaçlı kapatma davaları, Türk hukukundaki terörle mücadele ve dernekler mevzuatı kötüye kullanılarak, adil yargılanma hakkı, etkili başvuru hakkı ve örgütlenme özgürlüğü hakkı ihlal edilerek açılıyor.

DİAYDER ve GÖÇİZDER vakalarında açılan kapatma davaları, dernek yöneticileri ve üyeleri hakkında "silahlı terör örgütüne üyelik" suçlamasıyla açılan ceza davalarıyla doğrudan bağlantılılar. AİHM'in Türkiye'nin geniş terörle mücadele mevzuatının muğlak olarak tanımlanmış kavram ve suçlar içeren bazı hükümlerinin öngörülebilirlikten yoksun olduğunu ve kanunilik ilkesini ihlal ederek keyfiliğe yol açtığını tespit eden çok sayıda kararı bulunuyor.<sup>63</sup> Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović, makamının "yıllar boyunca yapılan tüm değişikliklere rağmen, Türk yargısının terörizm veya silahlı suç örgütü üyeliği kavramlarını aşırı geniş yorumladığına sürekli olarak işaret ettiğini" belirtiyor.<sup>64</sup> Terörle mücadele çerçevesinin silah olarak kullanıldığı, DİAYDER ve GÖÇİZDER üyelerine yönelik iddianamelerde belirgin bir şekilde ortaya çıkıyor. Silahlı terör örgütü üyeliği iddiasını temellendirmek için sunulan gerekçeler arasında Kürtçe kelimeler kullanmak, barışçıl toplantılar düzenlemek, insan hakları ihlallerini belgelemek ve Kürt sorunuyla ilgili konularda yayın yapmak yer alıyor.

Fesih talebinde bulunan savcılar, GÖÇİZDER ve DİAYDER davalarında bireysel dernek yöneticileri ve üyeleri hakkındaki iddianamelere atıfta bulunuyorlar. Aslında, GÖÇİZDER'in fesih talebi yarım sayfa uzunluğunda ve sadece söz konusu iddianameye atıfta bulunuyor. KCDP davasında savcı iddialarını dernek yöneticileri hakkında polis tarafından herhangi bir yasal dayanağı olmaksızın tutulmuş kayıtlara dayandırıyor. Bu arada, DİAYDER davasında hukuk mahkemesi derneğin suç faaliyetlerine kaynaklık ettiği gerekçesiyle feshedilmesi gerektiği sonucuna iddianamelerde yer verilen iddialara atıfta bulunarak vardı. Bu olgular, hem derneklerin kapatılmasını talep eden savcılarının hem de DİAYDER'in davasına bakan mahkemenin, suç teşkil ettiği iddia edilen eylemler ile dernekler arasında herhangi bir bağlantı bulunmadığı halde, dernek yöneticileri ve üyeleri hakkındaki asılsız iddiaları derneğe isnat ettiklerini gösteriyor. Ve bir şahıs hakkında mahkûmiyet kararı verilse bile, "bir derneğin kurucularının ya da üyelerinin, dernek adına hareket etmedikleri durumlarda, bireysel olarak işledikleri suçlar, tüm derneğin yasaklanmasına ya da feshine değil, yalnızca bu şahısların söz konusu fiillerden dolayı kişisel sorumluluklarına yol açmalıdır."<sup>65</sup>

Savcılar bu kapatma davalarını, STÖ'leri giderek daha külfetli denetimlere tabi tutan İçişleri Bakanlığı veya il sivil toplum müdürlüğü denetçileri tarafından kendilerine gönderilen sonuç raporlarını takiben açmışlar.<sup>66</sup> Bu raporları hazırlayan kamu görevlileri, derneklerin "hukuka aykırı" ve/veya "ahlaka aykırı" davrandıklarına dair herhangi bir nedensellik, hukuki tartışma veya kanıt içermeyen genel geçer tespitlerde bulunmuşlar. Bunlar, Türk Medeni Kanunu uyarınca, yeterli ölçüde öngörülebilir olmayan veya yasal kesinlik sağlamayan, çok muğlak fesih gerekçeleridir.<sup>67</sup> Denetçiler, dernek üyeleri/yöneticileri hakkında eş zamanlı olarak yürütülen terör

<sup>60</sup> DİAYDER temsilcisi ile 2 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>61</sup> Ayça Söylemez, Babasını da İhbar Eden Kadrolu Muhbir İ.Ö. Hapishanede "Kayboldu," *Bianet* (27 Haziran 2020). Erişim Adresi: <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/219193-babasi-da-ihbar-eden-kadrolu-muhbir-i-o-hapishanede-kayboldu>; Sadık Güleç, The surreal story of a Turkish informant, *Duvar English* (29 Ocak 2020). Erişim Adresi: <https://www.duvarenglish.com/domestic/2020/01/29/the-surreal-story-of-a-turkish-informant>.

<sup>62</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>63</sup> AİHM, İmret v. Türkiye Davası (No. 2), Başvuru No. 57316/10 (10 Temmuz 2018). Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184499>; AİHM, Işıkırık/Türkiye Davası, Başvuru No. 41226/09 (14 Kasım 2017). Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178506>; AİHM, Bakır ve Diğerleri/Türkiye Davası, Başvuru No. 46713/10 (10 Temmuz 2018). Erişim adresi: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184495>. Türkiye'nin terörle mücadele mevzuatının kötüye kullanılmasına ilişkin genel bir değerlendirme için bkz. Öztürk Türkdogan, *Human Rights Defenders in an Iron Cage: The Anti-Terrorism Law in Turkey*, İHD (Ocak 2022). Erişim Adresi: [https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2022/05/OzturkTurkdogan\\_ATL-Report\\_OMCT\\_EN.pdf](https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2022/05/OzturkTurkdogan_ATL-Report_OMCT_EN.pdf).

<sup>64</sup> Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović, 1-5 Temmuz 2019 (19 Şubat 2020) tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ardından hazırladığı Rapor, para. 36. Erişim adresi: <https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-turkey-by-dunja-mijatovic-council-of-europe-com/168099823e>.

<sup>65</sup> Venedik Komisyonu ve OSCE/ODIHR, yukarıda, 1. Dipnot, para. 254.

<sup>66</sup> "7262 sayılı Kanun'un Sonrasında STK'ların Deneyimleri" Gözlemevi ve İHD, *Prosedüre Boğup*, yukarıda, 2. Dipnot.

<sup>67</sup> Aralık 2020'de 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun ("7262 sayılı Kanun") mecliste kabul edildi.

soruşturmalarını veya kovuşturmalarını, hukuka aykırı olarak tutulan polis kayıtlarını ve fişlemeleri, isimsiz BİMER/CİMER şikayetlerini ve derneğin idari veya mali işlerindeki küçük usul hatalarını “hukuka aykırılık” olarak göstermişler. Ayrıca, KCDP ve TTM için hazırlanan sonuç raporlarında, Türk hukukunda özellikle LGBTQIA+ kişilere ve örgütlere saldırmak için sıklıkla kullanılan başka bir muğlak kavram olan “ahlak” mefhumunu da kısıtlayıcı bir şekilde yorumlamışlar.<sup>68</sup>

Savcılar, fesih talebinin meşru bir amacı olup olmadığını veya feshin acil bir sosyal ihtiyaca cevap verdiğini ve izlenen meşru amaçla orantılı olduğunu gösteren güçlü emareler bulunup bulunmadığını incelemiş gibi gözükmüyorlar. Fesih taleplerinin üçünde, savcılar, denetçi raporlarının bazı bölümlerini, denetçiler tarafından yapılan tespitleri kapatma davalarına ilişkin düzenlemeler ışığında analiz etmeden, kopyalayıp yapıştırmışlar. Savcılar, kendileri de İçişleri Bakanlığı mensubu olan denetçilerin vardığı sonuçları aynen takip etmiş gibi bir görüntü sergiliyorlar. İdare de yargı sürecinde önemli bir ağırlığa sahip. TTM'ye karşı açılan yokluğun tespiti davasında, İçişleri Bakanlığı bizzat davacı konumunda, Aile ve Sosyal İşler Bakanlığı ise davaya müdahil oldu. Her iki bakanlık ayrıca TTM'nin fesih davasına da müdahil oldu.

DİAYDER davası, kapatma davalarının hakimler tarafından kapsamlı bir hukuki inceleme yapılmaksızın kabul edilebildiğini gösteriyor. Hakim, benzer şekilde, mahkemenin kararında örgütlenme özgürlüğüne getirilen bu kısıtlamanın haklı olup olmadığına dair hiçbir hukuki inceleme yapmadı. Mahkemeler, faaliyet durdurmaya ilişkin ihtiyati tedbir taleplerini değerlendirirken de yakın bir tehdidin varlığına ilişkin gerekli incelemeyi yapmıyorlar. DİAYDER'in faaliyetleri, ilk derece mahkemesi tarafından verilen fesih kararıyla birlikte durduruldu, ancak mahkeme durdurma kararının gerekliliğine ilişkin herhangi bir gerekçe sunmadı. Böylece DİAYDER, fesih kararı kesinleşmeden önce fiilen kapatılmış oldu. TTM'nin faaliyetleri, savcının talebini takiben, TTM'ye cevap verme fırsatı tanınmadan, mahkeme tarafından derhal durduruldu. Mahkemenin faaliyet durdurma gerekçesi denetçi raporundan kelimesi kelimesine aktarıldı; daha sonra TTM'nin itirazları üzerine tedbir kaldırıldı.

Son olarak, kapatma davalarına ek olarak, dernek yöneticileri defter tutmadaki küçük usul hataları nedeniyle, Dernekler Kanunu uyarınca mahkûmiyet kararları ve idari para cezaları ile karşı karşıya kaldılar. Bu cezalar, derneklere ilişkin mevzuatın bir başka kısıtlayıcı yönü olan izinsiz yardım toplama nedeniyle para cezasına çarptırılan DİAYDER yöneticileri örneğinde olduğu gibi fahiş de olabiliyor.<sup>69</sup> Dolayısıyla dernek yöneticileri hem kapatma davalarından hem de kendilerini hedef alan bireysel dava ve yaptırımlardan etkileniyor, bu da paralel işletilen bu süreçlerin sivil toplum üzerindeki sonuçlarına katlanmayı daha da güçleştiriyor.

## D. Kapatma Davalarının Etkileri

Kapatma davalarının, üçü henüz sonuçlanmamış olsa da, dernek faaliyetleri, derneklerin diğer STÖ'lerle ilişkileri, birlikte çalıştıkları topluluklar ve genel olarak sivil toplum üzerinde sürekli ve önemli bir etkisi var. DİAYDER ve GÖÇİZDER söz konusu olduğunda, kapatma davalarının etkisi, dernek yöneticilerinin ve üyelerinin karşı karşıya kaldığı yargısal tacizin etkisiyle büyük ölçüde iç içe geçmiş durumda.

DİAYDER, kapatma kararı ve faaliyetlerinin durdurulmasının ardından oldukça sarsıcı sonuçlar yaşamış, DİAYDER'in işletilmesine önyak olduğu mescitler kapanmış:

“[Kapatmanın] çok olumsuz etkisi oldu. Dernekle kurumsallaşma oldu. Avantajları vardı. Mesela halk dernek temsiliyeti sayesinde mescitleri tanıdı. Ama şimdi herkes kendi yerine çekildi. İnsanlar dağılıyor, bir araya getirmek zor.”<sup>70</sup>

GÖÇİZDER'e ve üyelerine yönelik polis operasyonu, kapatma davasının etkilerini daha da artırmış:

“Derneğin ofisini değiştirmek zorunda kaldık çünkü ev sahibi operasyondan sonra bizi evden

---

Bu kanun adının çağrıştırdığının aksine sivil toplumun meşru faaliyetlerini kısıtlayan çeşitli düzenlemeler içeriyor. 7262 sayılı Kanun ile Dernekler Kanunu'na eklenen 30/A maddesi, İçişleri Bakanlığına mahkeme kararıyla dernek faaliyetlerini durdurma, derneğin feshini isteme ve derneğe kayıym atama yetkisi vermektedir. İlginçtir ki, DİAYDER ve GÖÇİZDER'in fesih taleplerinde savcı “ilgili kanun maddeleri” bölümünde Dernekler Kanunu'nun 30/A maddesine atıfta bulunurken, yargılamaya boyunca (veya DİAYDER'in fesih kararında) 30/A maddesine atıfta bulunulmamış, bunun yerine Türk Medeni Kanunu'na yapılan atıflara ek olarak aynı kanunun 30(a) maddesine atıfta bulunulmuştur. DİAYDER ve GÖÇİZDER'in kapatılması talebi aynı savcı tarafından yapıldığından, bu durum 30/A maddesine yanı sıra atıfta bulunulduğu ve savcının 30(a) maddesini kastettiği anlamına gelebilir. Kapatma davası dosyalarında 7262 sayılı Kanun ile eklenen hükümlerin kullanıldığına dair başka bir belirtisi yoktur, bu da derneklerin zorla kapatılmasına ilişkin mevcut mevzuatın 7262 sayılı Kanun ile getirilen ek yetkiler olmaksızın da keyfi kapatma davaları için yeterli olduğu anlamına gelmektedir. Gözlemevi ve İHD, *Prosedüre Boğup*, yukarıda, 2. Dipnot.

<sup>68</sup> Kaos GL, *Human Rights of LGBTI+ People in Turkey: 2019 Report* (Mayıs 2020). Erişim adresi: <https://kaosgldernegi.org/images/library/2020human-rights-of-lgbti-people-2019-report-1.pdf>.

<sup>69</sup> Yardım toplama konusunda daha fazla bilgi için bkz. “2. Kutu – Yardım toplamada ayrımcılık ve ‘kamu yararı’ statüsü” Gözlemevi ve İHD, *Prosedüre Boğup*, yukarıda, 2. Dipnot.

<sup>70</sup> DİAYDER temsilcisi ile 2 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

çıkardı. Bir yerde uzun süre kalınca o da çalışmalara dahil oluyor. [Ofisin değişmesi de] bizi etkiledi.”<sup>71</sup>

TTM'ye karşı açılan davalar halen sürüyor olsa da, 21 Şubat 2022'de derneğin faaliyetlerinin aniden durdurulması ve bunun 6 Nisan 2022'ye kadar sürmesi, derneğin kapatılmasına eşdeğer olumsuz etkilere yol açmış:

“Faaliyet durdurmayı beklemiyorduk. Gündem Çocuk'u hatırladığımız yerden, bu hafızayla derneği mühürleyecekler diye sabaha kadar çalıştık.<sup>72</sup> Bütün çalışanlar hak kaybı olmasın diye işten çıkarıldı. [...] Fesih davasının Mayıs'taki ilk duruşmasından sonra yeniden açıldık. Dönünce de 'Biz şimdi ne yapacağız? Mahallede nasıl tekrar çalışacağız?' olduk. Para yok, herkesi yeniden işe almak lazım, donörlere anlatmak lazım.”<sup>73</sup>

Kapatma davaları zaman ve çaba gerektiriyor, bu da faaliyetlere daha az kaynak ayrılması anlamına geliyor.<sup>74</sup> Öte yandan, devam eden fesih davalarının yarattığı belirsizlik, gelecek planlamasını ve mali sürdürülebilirliği de etkiliyor:

“Proje [kaynağı] başvurusu yapmakta tereddüt ediyoruz çünkü [donörler] [kapatma davasıyla karşı karşıya olan bir derneğe] destek verirler mi bilmiyoruz. Kabul göreceğini düşündüğümüz projeler reddedildi. Ufak bir yer kiraladık; önümüzü göremediğimiz için daha büyük ve düzgün bir yer bakamadık. Maddi olarak zorlanıyoruz.”<sup>75</sup>

“[Finansal] sürdürülebilirliği sağlayamadık, proje [kaynağı] başvurusu yapamadık. Bazı donörler bize [kapatma] davası olan bir dernekle çalışmayacağını söyledi. Zorlayıcı bir süreçti. Bir yandan da risk altında olduğumuz için normalde çalışmayacağımız bazı kurumlardan küçük destek alabildik.”<sup>76</sup>

Her ne kadar derneklerin hiçbiri kapatma davalarının hizmet verdikleri topluluklarla ilişkileri üzerinde önemli bir olumsuz etkisi olduğunu belirtmese de, bu davaların bazı derneklerin kendileri üzerinde de caydırıcı bir etkisi olabiliyor:

“Yazmak istediğimi yazamıyorum artık. Kamusal bir söz söylerken beş kez düşünüyoruz.”<sup>77</sup>

Dernek yöneticileri ve üyeleri üzerindeki caydırıcı etki de gözle görülür boyutta. Bu etki, kapatılma ve maruz kaldıkları ağır yargı tacizi nedeniyle DİAYDER üzerinde daha da güçlü hissedildi:

“Üyelerimiz belli bir yaşa gelmiş kişiler. Şimdi bu mescite gidersek başımıza bir şey gelir düşüncesi oluştu.”<sup>78</sup>

GÖÇİZDER üyeleri ise karışık tepkiler verdi:

“Yöneticilerimizden imtina edenler oldu. Çalışmalarında ısrarcı olanlar da oldu. Oransal olarak bakınca her şeyi göze alarak bizi sahiplenen ve çalışmalarına devam eden arkadaşlarımız daha çok.”<sup>79</sup>

TTM çalışanları ve gönüllüleri, başkan hakkındaki asılsız soruşturmadan özellikle etkilendi, bazıları da TTM üyeliğinden ayrıldı. Buna karşılık, İstanbul'da tek bir mahallede faaliyet gösteren bir dernek olmasına rağmen, kapatma davası TTM'nin ülke çapında ve hatta uluslararası alanda tanınmasına yol açtı:

“Bizim bile tanımadığımız insanlar TTM'yi anlatıyor şimdi.”<sup>80</sup>

Kapatma davalarının genel olarak sivil toplum üzerinde de caydırıcı bir etkisi var. Din alimlerinin kriminalize

<sup>71</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>72</sup> Temmuz 2016'da ilan edilen olağanüstü halin ardından İçişleri Bakanlığı, bir çocuk hakları derneği olan Gündem Çocuk'un faaliyetlerini durdurdu ve ofisini mühürledi. Dernek daha sonra Kasım 2016'da KHK ile kapatıldı. Kaos GL, Hükümet çocuk hakları örgütü Gündem Çocuk'un faaliyetlerini durdurdu! (15 Kasım 2016). Erişim adresi: <https://kaosgl.org/en/single-news/government-stopped-the-activities-of-child-rights-organisation-gundem-cocuk>.

<sup>73</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>74</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023; KCDP temsilcisi ile 4 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>75</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>76</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>77</sup> Agy.

<sup>78</sup> DİAYDER temsilcisi ile 2 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>79</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>80</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

edilmesinin ve derneklerinin kapatılmasının verdiği mesaj açık:

“İmamlardan oluşan bir dernek olduğumuz için [derneği kapatmaya] cesaret edemezler diyoruz. Faturası onlara çıkar diye düşünüyorduk. [...] Şimdi sivil toplum örgütleri eğer mütedeyyinleri bile cezalandırıyorsa bizi kesin cezalandırır diye düşünüyorlar.”<sup>81</sup>

Bu esnada, başta AB fonları olmak üzere uluslararası fonların kullanılması hem ceza davasında hem de GÖÇİZDER'e yönelik karalama kampanyasında çokça gündeme geldi:

“Bu fon muhabbeti bizden başladı. Biz gözümlerine alındıktan sonra AB hibelerini çok gündeme getirdiler. Bu tüm sivil topluma bir gözdağı. ‘Sınırlarımıza uymazsanız fonunuz da keseriz soruşturma da açarız’ diyorlar.”<sup>82</sup>

Dernekler ayrıca kapatma davalarını ve yargısal tacizi hükümetin sivil toplum hareketlerini ve örgütlerini yalnızlaştırma girişimi olarak da değerlendiriyor:

“Bizim seçilmemiz çok manidar. Kuruluşumuz, çalışmalarımız, üyelerimizin çoğunun Kürt olması yüzünden sahiplenmesi en zor kesim bizi diye düşünüyorlar. PKK üzerinden bizi kriminalize edip yalnızlaştırmak ve diğer örgütlere de gözdağı vermek istiyorlar.”<sup>83</sup>

KCDP'nin kapatma davasında Kürt kadın siyasetçilerle dayanışma gösterilmesi açıkça gerekçe olarak belirtildi:

“Kürt hareketini yalnız bırakmak için hareketteki herkesi tutukluyorlar. Benzer şekilde kadın hareketinden insanları uzaklaştırmak, korkutmak, canları yanmış ve kırılğan durumda olan ailelerle aramıza mesafe koymak için derneği ‘terörize’ ediyorlar, ‘ahlaka ve kanuna aykırı’ diyorlar. Seni suçlaştırıyor ki kimse sana destek olmasın ve yalnızlaş.”<sup>84</sup>

TTM yaftalanmalarının başkalarına da sıçrayabileceğinden endişe duyduğunu belirtiyor:

“Onları da hedef gösterecekler diye düşündüğümüzden örgütlerle ilişkilendirmemizi tekrar düşünüyoruz.”<sup>85</sup>

Nitekim yaftalanmaları, özellikle göç ve çocuk hakları gibi resmî kurumlarla sık sık iletişim halinde olmayı gerektiren iki alanda çalışan GÖÇİZDER ve TTM'nin diğer kuruluşlarla olan ilişkilerini şimdiden germiş görünüyor. GÖÇİZDER şunları ifade etti:

“Kendi alanımızda çalışan kurumlardan çok destek bekledik. Hak savunucusu kurumlar zaten sahiplendi. Göç alanında çalışan kurumlardan destek gelmesi daha anlamlıydı ama pek gelmedi.”<sup>86</sup>

TTM de aynı düşünceyi ifade etti:

“TTM çocuk hakları üzerine çalışan bir örgüt olmasına rağmen esas LGBTİ+ ve insan hakları hareketleri bu davada bize daha çok sahip çıktı. Çocuk hakları alanındaki örgütlerin ve ağların bir araya gelip ayrı bir dayanışma göstermemesi zaman zaman sinir bozucuydu.”<sup>87</sup>

Bu kapatma davalarının, KHK'ler yoluyla derneklerin toplu olarak kapatılması şeklinde değil de tek tek dernekleri hedef alarak açılması yalnızlaşmayı artırırken STÖ'ler arasındaki dayanışmayı da zayıflatıyor:

“Bu tekillik seni daha belirsiz ve tekinsiz bir konuma sokuyor.”<sup>88</sup>

En azından derneğin birlikte çalıştığı ailelerle ve kadınlarla olan ilişkileri göz önüne alındığında, dört dernek arasında kapatma davasından en az etkilenmiş gibi görünen KCDP. Nitekim, ailelerin ve kadınların dernekle gösterdikleri dayanışma, dava sürecinde kritik bir rol oynamış gibi görünüyor:

<sup>81</sup> DİAYDER temsilcisi ile 2 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>82</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>83</sup> Agy.

<sup>84</sup> KCDP temsilcisi ile 4 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>85</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>86</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>87</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>88</sup> Agy.

“[Kapatma davasında tanıklık yapmaları için] aileleri çağırdığımızda kimse gelmem demedi. Hasta olanlar bile ben beyan vermek istiyorum dedi. ... Bizde farklı olan şey, [mahkemede] aileler bizi anlatıyor. O yüzden dosyada farklı bir ses var. [Tanık] ‘benim kızım öldü’ diyor, hakim ‘başın sağ olsun’ diyor.”<sup>89</sup>

Ülke çapında faaliyet gösteren KCDP, aynı zaman dört dernek arasında en büyüğü ve sokak eylemlerinde güçlü bir varlık gösteren çok sayıda üyesi var. Kapatma davasına verdikleri yanıt da hem hukuki hem de uluslararası savunuculuğu ve eylemleri içeriyor ki KCDP'nin kapatma davaları ve diğer taciz biçimleri karşısında daha dirençli olmasını bu durum açıklayabilir. KCDP'nin diğer üç derneğin yaşadığı etkilerden en azından kısmen korunmuş olması, kadın hareketinin kamuoyu nezdinde sahip olduğu daha geniş toplumsal meşruiyetle birlikte, bu etmenlerden de kaynaklanmıştır olabilir.

## E. Belirsizlik: İstem Dışı Fesih Riskiyle Karşı Karşıya Kalan Dernekleri Neler Bekliyor?

Kapatma davaları (ve DİAYDER'in kapatılmasına ilişkin istinaf incelemesi), Mayıs 2023'te yapılan milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında devam ediyordu, bu da derneklerde yeni seçilecek hükümetin gidişatı tersine çevirebileceği ve sivil toplum üzerindeki baskıyı hafifletebileceği yönünde bir nebze olsun umut doğurmuştu. Katılımcıların tamamı, muhalefetin kazanması halinde kapatma davaları yoluyla yaşadıkları tacizin sona erdirilebileceği ihtimalini hesaba kattıklarını belirttiler. AKP öncülüğündeki ittifakın meclis çoğunluğunu kazanması ve Erdoğan'ın da üçüncü kez cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine dernekler hukuki bir belirsizliğe sıkışmış durumdalar ve üzerlerindeki baskının artmasından endişe ediyorlar. Endişelerinde haksız da sayılmazlar: Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turundan bir gün sonra, TTM'ye yönelik karalama kampanyasında başlatılan kişi bir tweet atarak tüm LGBTQİA+ örgütlerinin ve “yurtdışından fonlanan derneklerin” kapatılması gerektiğini söyledi. Dört dernek de hukuki olarak davaların mesnetsiz olduğundan hiçbir şüphe duymadıklarını, ancak hakimlerin siyasi karar verebileceklerinden endişe ettiklerini belirttiler. GÖÇİZDER şunları ifade etti:

“[İktidardaki ittifak] [Mart 2024'teki] yerel seçimleri de kazanırsa daha kötüye gider. Yerel seçimden sonra kapatılabileceğimizi düşünüyoruz.”<sup>90</sup>

Böyle bir ortamda derneklere karşı açılan kapatma davaları daha da yaygınlaşabilir. Nitekim bir AKP yetkilisi, seçimlerden kısa bir süre sonra, evliliği erkek ve kadın arasındaki birliktelik olarak yeniden tanımlayan ve Ekim 2023'te başlayacak olan bir sonraki oturumunda Meclis Genel Kurulu'na sunulacağı bildirilen son anayasa değişikliği teklifinin LGBTQİA+ örgütlerinin toplu olarak kapatılmasının önünü açacağını belirtti.<sup>91</sup>

DİAYDER kapatma kararını istinafa götürdü, GÖÇİZDER, KCDP ve TTM ise sonucun siyasi etki altında kalma ihtimaline bakmaksızın kendilerini yargıda sonuna kadar savunmaya kararlı olduklarını vurguluyorlar. Zira bunu tüm sivil toplum adına yürüttükleri bir mücadele olarak görüyorlar:

“Çeşitli planlamaları baştan yaptık. TTM'nin kapatıldığı ihtimalde hukuki süreci bırakmayacağız. Anayasa Mahkemesi'ne, sonuna kadar gideceğiz. Sonucu ne olursa olsun, bunların yazılı kalması, tüm süreçlerin yürütülmüş olması önemli. Sivil alana bunun katkısı nasıl olur diye çok düşünüyoruz ve bizce kapatma davalarına ilişkin hem ulusal hem uluslararası savunuculuk olmalı.”<sup>92</sup>

“Derneği kapatmalarına izin vermemek demokrasi, insan hakları ve Kürt mücadelesi adına bizim için bir kazanım olur.”<sup>93</sup>

“Kapatılmamak hakkımız zaten. [Olumlu sonuç] durumunda kapatılmayla karşı karşıya olan tüm dernekler için olumlu bir örnek olur.”<sup>94</sup>

Dernekler ayrıca, eninde sonunda kapatılacak olsalar bile çalışmalarını sürdürmek konusunda kararlı olduklarını vurguladılar:

“Biz bunları kapattık, bitip gidecek’ diye düşünüyorlarsa yanılıyorlar. Kadına yönelik şiddet

<sup>89</sup> KCDP temsilcisi ile 4 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>90</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>91</sup> Ayşe Sayın, AKP'de iki aşamalı anayasa değişikliği planı: Önce başörtüsü teklifi Meclis'e gelecek, *BBC Türkçe* (22 Haziran 2023). Erişim adresi <https://www.bbc.com/turkce/articles/c7291y1e2yeg>; Altan Sancar, İktidar, LGBTQİA+ derneklerini kapatmaya hazırlanıyor, *Diken* (23 Haziran 2023). Erişim adresi: <https://www.diken.com.tr/iktidar-lgbti-derneklerini-kapatmaya-hazirlaniyor/>.

<sup>92</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>93</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>94</sup> KCDP temsilcisi ile 4 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.



devam ettiği sürece aileler bizi arayacak ve biz çalışmaya devam edeceğiz.”<sup>95</sup>

Kürt örgütleri ve siyasi partileri, bu taciz türüne yıllar boyunca sistematik olarak maruz kaldıklarından ve kapatılanların yerine yeni örgütler kurduklarından kapatmalara karşı özellikle dirençliler:

“Kapatma, geldiğimiz gelenekten ötürü [gelecek çalışmalarımızı] fazla etkilemez. Göç alanında çalışmaya kararlıyız. Belki ben olmam başkası olur, ama çalışmaya devam ederiz.”<sup>96</sup>

Bu belirsizlik ve sürekli taciz döneminde, örgütleri hedef alan ve onları yalnızlaştırmayı amaçlayan bu girişimlere karşı en etkili direniş biçimi olarak tüm dernekler dayanışmaya işaret ediyor. Dayanışma aynı zamanda birçok zorlukla karşı karşıya kalan derneklere güç veriyor ve dernek çalışanlarını faaliyetlerini sürdürmeleri için cesaretlendiriyor:

“Herkes [kapatma davasıyla karşı karşıya olan] derneklere sahip çıkmalı ve dayanışmayı büyütmeli. Bu etkili oluyor. Hakimi de etkiliyor, o hakimi etkilediğini bildiğimiz İçişleri Bakanlığını da etkiliyor. Devlet politikasını etkiliyor.”<sup>97</sup>

“Dayanışma hem çok etkileyici hem güçlendiriciydi. Herkes TTM’nin arkasında durur mu bunu bilmiyorduk. [Yerel örgütler olarak] birlikte olduğumuzu görmek çok güzel oldu.”<sup>98</sup>

“Dayanışma hem kurumu hem de o kurumdaki bireyleri etkiliyor. O çalışmaya daha dört elle sarılıyorsun, bırakmak aklına bile gelmiyor. Yalnız olmadığını fark etmek moral açısından da önemli.”<sup>99</sup>

Bu dayanışma ağlarının kurulması, aynı şeylerin diğer derneklerin başına gelmesi durumunda da önem kazanacaktır. Nispeten küçük ve bağlantıları daha zayıf olan dernekler açısından bu ağların mevcudiyeti, desteğe hızlı bir şekilde erişebilmeleri için önemli.

Dernekler ayrıca, kapatma davalarının siyasi niteliğini vurgulamak ve bu davalarla karşı karşıya kalan dernekleri desteklemek için uluslararası dayanışmanın önemine de dikkat çekiyorlar. DİAYDER şöyle diyor:

“Uluslararası örgütlerin manevi destek olması bizim için önemli. Bu [kapatma davası] vicdani bir davadır.”<sup>100</sup>

KCDP ve TTM vakalarında uluslararası destek, sınır aşan aynı söylemleri dayatan toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerle mücadele etmek için de çok önemli görülüyor:

“Daha fazla dayanışma ve görünürlük olmalı. Biz burada bunu yaşıyoruz ama Polonya, Macaristan, Romanya’da da toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler var. Bu global mizojinist bir pandeminin parçası. Uluslararası dayanışma bu küreselleşmenin altını çizmek açısından da önemli.”<sup>101</sup>

Bu dayanışmayı göstermenin bir yolu, kapatma davalarını izlemek ve duruşmalara gözlemci yollamaktır ki bunun muhtemel usul ihlalleri açısından caydırıcı bir etkisi de olabilir:

“Uluslararası destek ve dayanışma çok etkili oluyor. Avrupa’dan mahkeme sürecini takip eden örgütler oldu. Onların duruşma salonundaki varlığı dahi mahkemeyi etkiliyor; bunu başka duruşmalarda da görüyoruz. Mahkemeler zaten çok keyfi hareket ediyor. Uluslararası gözlemciler [duruşma salonuna] geldiğinde ve mahkemeye [duruşmayı gözlemlediklerine dair] yazı sunduğunda [hakimlerin] sanıklara ve [savunma] avukatlarına yönelik tavrı değişiyor. Daha kibar oluyorlar ve usuli kurallara daha çok uyuyorlar.”<sup>102</sup>

<sup>95</sup> KCDP temsilcisi ile 4 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>96</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>97</sup> Agy.

<sup>98</sup> TTM temsilcisi ile 3 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>99</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>100</sup> DİAYDER temsilcisi ile 2 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

<sup>101</sup> KCDP temsilcisi ile 4 numaralı mülakat, İstanbul, 13 Haziran 2023.

<sup>102</sup> GÖÇİZDER temsilcisi ile 1 numaralı mülakat, İstanbul, 12 Haziran 2023.

# V. Sonuçlar ve Tavsiyeler

## A. Sonuçlar

DİAYDER, GÖÇİZDER, KCDP ve TTM hakkında açılan kapatma davaları yakından incelendiğinde, bu davaların hükümet politikalarını eleştiren sivil toplumu sindirmek ve bölmek için yetkililerin elindeki yeni araçlar haline geldiği görülüyor. Diğer taciz biçimleriyle birlikte bu davalar da söz konusu dernekler tarafından dile getirilen muhalif görüşlere ve değişim taleplerine karşı misilleme yapmak, onları susturmak ve meşruiyetlerini yitirmelerine yol açmak için sistematik olarak kullanılıyor. Kapatma davaları aynı zamanda hükümet ve destekçileri tarafından iktidarlarını konsolide etmek için de kullanılıyor. Davaların tümü, dernekleri “terörist” ya da “ahlaksız”, bazen de her ikisi olarak yaftalayan ve devlet tarafından organize edilen karalama kampanyalarını kapsıyor ve bunlara dayanıyor. Hem derneklerin üyelerinin ve yöneticilerinin maruz kaldığı idari ve yargısal tacizin hem de kapatma davalarının temelini bu yaftalar oluşturuyor. Bu kavramların Türk hukukunda muğlak bir biçimde tanımlanmış olması, her türlü muhalefeti hedef almak için sistematik olarak istismar edilmelerine olanak tanıyor, bunun önünü açıyor. Denetçiler ve savcılar bu yaftalara dayanarak derneklerin feshini talep ediyor, bu talebin fesih koşullarını karşılayacak olgusal ve hukuki dayanağa sahip olup olmadığına dair herhangi bir inceleme yapmıyor ve hakimler de genellikle aynı derecede zayıf gerekçelere ve doğrulanmamış kanıtlara dayanarak bu talepleri onaylıyor. Sonucu ne olursa olsun, kapatma davalarının varlığı ve bu davaların açılma tehdidi, derneklerin çalışmalarını ve çalışma ilişkilerini, sosyal konumlarını ve güvenilirliklerini etkiliyor ve genel olarak sivil toplum üzerinde caydırıcı bir etki yaratıyor, bu da örgütlenme ve ifade özgürlüğü hakkını uygun olmayan biçimde kısıtlıyor. Gerçekten de suçlamaların muğlaklığı ve ardından gelen süreçler bir korku ikliminin oluşmasına katkıda bulunuyor, bu da STÖ'lerin kendilerini saldırılara ve kapatılma tehdidinde maruz bırakabilecek faaliyetlerde bulunmaktan çekinmelerine yol açıyor. Dahası, yerel mahkemelerin kararıyla derneklerin faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması ve mesnetsiz gerekçelerle alınan fesih kararları, derneklerin çalışmalarını olumsuz yönde etkiliyor. Mayıs 2023 seçimleri iktidarda bir değişikliğine yol açmadan geçtiği için, hukukun üstünlüğünün ve demokrasinin güçlenmesine yönelik umutlar azalmış durumda, sivil toplum ise uğradığı tacizlerin daha da artması riskiyle karşı karşıya. Görüşülen dernekler, özellikle de ülkenin Mart 2024'te yapılacak yerel seçimlere doğru gittiği bir dönemde, sivil topluma yönelik baskıların önümüzdeki aylarda aynı şekilde devam edeceğini, hatta daha da sertleşebileceğini düşünüyor. Bu koşullar altında, kapatma davalarıyla karşı karşıya kalan derneklerle ve bir bütün olarak Türkiye'deki sivil toplumla dayanışmak ve onlara destek vermek, yalnızca onlara karşı işlenen hak ihlallerini sona erdirmek için değil, aynı zamanda yeni saldırıları önlemek ve sivil toplumun ülkedeki demokratik değerleri, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmadaki kilit rolünü sürdürmek için de hayati bir önem arz ediyor.

## B. Tavsiyeler

### a. Türkiye Hükümetine

- Sivil toplum aktörlerine demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve temel hakların korunmasında oynadıkları temel rolü kabul eden ve korunmalarını sağlayan elverişli bir yasal, kurumsal ve idari ortam sağlayın;
- Sivil toplum aktörlerini alenen yaftalamaktan, meşruiyetlerini yitirmelerine neden olmaktan veya itibarsızlaştırmaktan her koşulda kaçının; kamu görevlileri veya devlet dışı aktörler tarafından, toplumsal cinsiyetleri, etnik kökenleri, dinleri, cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri veya diğer nedenlerle ötekileştirilenler başta olmak üzere sivil toplum aktörlerini ve İHS'leri yaftalamaya yönelik her türlü girişimin üzerine gidin;
- Sivil toplum aktörlerinin toplanma, örgütlenme, ifade özgürlükleri ve insan haklarını savunma haklarını kullanmalarına yönelik her türlü taciz biçimine son verin;
- Dernekleri taciz etmek için kapatma davalarının açılmasının ve faaliyetlerinin durdurulmasının kullanılmasına son verin; STÖ'lerin maruz kaldıkları tacize itiraz etmeleri, mağdur oldukları taciz nedeniyle uğradıkları mali kayıplar, itibar kaybı ve diğer sonuçlar için onarım sağlanması için Türk hukuku kapsamında etkili hukuk yollarına erişebilmelerini sağlayın;
- Ulusal mevzuatta, özellikle de terörle mücadele ve sivil toplum mevzuatında, muhalif görüşler dile getirmenin ve sivil toplum faaliyetlerine katılmanın suç sayılmasına veya cezalandırılmasına olanak tanıyan ve sivil toplum aktörlerinin ve İHS'lerin yargısal veya idari tacize uğramasına imkân veren tüm hükümleri yürürlükten kaldırın.

## b. Uluslararası Aktörlere

### BM'ye Tavsiyeler:

*Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması, insan hakları savunucularının durumu ve terörle mücadelede insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması konularındaki BM Özel Raportörleri başta olmak üzere BM Özel Prosedürlerine:*

- Derneklere karşı devam eden kapatma davalarına ve bunların özellikle örgütlenme ve ifade özgürlüğü haklarının kullanımı ve diğer insan hakları üzerindeki etkilerine, davaları izleyerek ve derneklere, yöneticilerine ve üyelerine karşı devam eden tacize tepki göstererek, Türkiye Hükümeti'ne davalarıyla ilgili resmi açıklamalar ve/veya bildirimler yaparak ve tacizin durdurulması, devam eden yargılamaların sona erdirilmesi ve bireysel üyelere ve yöneticilere karşı açılan suçlamaların düşürülmesi çağrısında bulunarak özellikle odaklanın;
- BM Özel Prosedürlerinin, davaları ve sivil topluma yönelik artan kısıtlamaları doğrudan araştırmak ve bilgi toplamak, davalı dernekler ve diğer paydaşlarla görüşmek, derneklerin kendilerine, yöneticilerine ve üyelerine yönelik yargılamaları gözlemek ve tavsiyelerde bulunmak üzere, her bir yetki makamı tarafından bağımsız olarak veya ortaklaşa bir ülke ziyareti gerçekleştirmesi için Türkiye Hükümetinden talepte bulunun;
- Sivil toplum için güvenli ve elverişli bir ortam yaratmak ve Türkiye'nin uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uymak amacıyla uygulanması gereken mevzuat ve politika değişikliklerine ilişkin olarak Türkiye Hükümeti'ne somut tavsiyelerde bulunun.

### *BM İnsan Hakları Komitesi'ne:*

- Kapatma davalarının Türkiye'de örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü ile insan haklarını savunma hakkını haksız yere kısıtlamak için kötüye kullanılmasını ve bu davaların ve kapatma kararlarının sivil toplum aktörleri ve İHS'ler üzerindeki etkisini izleyin.

### *BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne:*

- Türkiye'de sivil topluma yönelik artan baskıya ilişkin uluslararası denetimi sürdürün ve Türkiye Hükümeti'nin STÖ'leri taciz etmek için kapatma davalarını kullanmaya son vermesi için kamuoyu önünde ve özel olarak çağrıda bulunun;
- Türkiye Hükümeti'nin yanı sıra başta risk altındakiler olmak üzere İHS'ler ve STÖ temsilcileriyle doğrudan temas kurmak üzere ilk fırsatta Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirin; ziyaretin bulgularını kamuoyuyla paylaşın ve öncelikli olarak örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü haklarına yönelik artan kısıtlamalar da dahil olmak üzere temel insan hakları meselelerinin Yüksek Komiserlik Ofisi tarafından takip edilmeye devam edilmesini sağlayın;
- Bir sonraki İnsan Hakları Konseyi oturumunda Yüksek Komiser'in açılış konuşmasında Türkiye'deki STÖ'lerin durumunu gündeme getirin;
- Mayıs 2023 seçimleri ışığında, Türkiye'deki STÖ'lerin durumunun, özellikle de kapatma davalarının simgelediği sivil topluma yönelik artan baskının, İnsan Hakları Konseyi'nin gelecek oturumlarının gündemine alınması için gerekli adımları atın.

### Avrupa Konseyi'ne Tavsiyeler:

#### *Parlamenteler Meclisi'ne:*

- Türkiye'de daralan sivil alan ile STÖ'lerin ve İHS'lerin durumunu gündemde tutun ve özellikle Mayıs 2023 cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerinin ardından, derneklere yönelik kapatma davaları da dahil olmak üzere yargısal, idari ve diğer taciz biçimlerinin Türkiye'deki sivil toplum ve İHS'lerin çalışmaları üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla gelişmeleri izlemeye devam edin. Sivil alana, özellikle de kapatma davaları yoluyla sivil toplum aktörlerine ve İHS'lere yönelik tacizlere odaklanan ve bu konuda özel tavsiyeler içeren karar alınması ve Türkiye de dahil olmak üzere Avrupa Konseyi Üye Devletlerinde sivil alana ve İHS'lere ilişkin daha önce alınan kararların takibinin yapılması da bu kapsamda yer almaktadır.<sup>103</sup>

<sup>103</sup> Parliamentary Assembly Committee on Legal Affairs and Human Rights, Situation of human rights defenders in Council of Europe Member States, AS/Jur

#### *Bakanlar Komitesi'ne:*

- Türkiye'de daralan sivil alan ile STÖ'lerin ve İHS'lerin durumunu gündemde tutmaya ve derneklere yönelik kapatma davaları da dâhil olmak üzere adli, idari ve diğer taciz biçimlerinin Türkiye'deki sivil toplum ve İHS'lerin çalışmaları üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla gelişmeleri izlemeye devam edin, ve diğer Avrupa Konseyi kurumları ve diğer uluslararası örgütlerle birlikte kapatma davaları dahil olmak üzere sivil toplum aktörleri ile İHS'lere yönelik tacizi durdurmaya yönelik kararlar ve öneriler yayınlayın;
- Örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü hakları ile diğer temel hakların ihlaline ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere, İHS'ler ve STÖ'lerin davalarına ilişkin ilgili AİHM kararlarının uygulanmasını kapsamlı bir şekilde izleyin ve Türkiye'nin, kararı uygulamayı veya Sözleşme kapsamındaki hakların ihlaline yol açan sorunu çözmeyi reddederek AİHM kararlarını uygulama konusunda Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerine uymadığının tespit edilmesi halinde, AİHS'nin 46. maddesi uyarınca bir ihlal prosedürü başlatın.

#### *İnsan Hakları Komiseri'ne:*

- Toplanma, örgütlenme ve ifade özgürlüğü hakları, kapatma davaları ve terörle mücadele bağlamı da dahil olmak üzere, STÖ'lere yönelik devam eden tacizler de dahil sivil toplum ve İHS'lerle ilgili durumu düzenli olarak izlemeye devam edin ve bu tür davalarla ilgili olarak resmî açıklamalarda ve/veya Türkiye Hükümeti'ne bildirimlerde bulunun;
- Sivil toplumun ve İHS'lerin içinde bulunduğu durumu ve kapatma davaları da dâhil olmak üzere örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü haklarını kullanırken karşılaştıkları zorlukları belgelemek üzere 2019 yılında Türkiye'ye gerçekleştirilen son ülke ziyaretini ve ziyaretin ardından hazırlanan raporda yer alan tavsiyelerin takibini yapın. Mayıs 2023'te Türkiye'de yapılan cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimleri sonrasında STÖ'lerin ve İHS'lerin durumu ve bunlara yönelik devam eden tacizler de dahil olmak üzere 2019 raporunun bulgularını güncellemek üzere Türkiye'ye yeni bir ülke ziyareti talebinde bulunulması da buna dahildir;
- Devletin önceki kararları uygulamaması nedeniyle Bakanlar Komitesi tarafından başlatılan ihlal süreçleri başta olmak üzere, Türkiye'de İHS'lere ve sivil topluma yönelik devam eden tacizlere ilişkin AİHM nezdindeki davalara müdahil olmaya devam edin;
- Kapatma davaları bağlamı da dahil olmak üzere Türkiye'de kadın ve LGBTQİA+ bireylere ve örgütlere yönelik yaftalama ve tacizi, bu konuda Türkiye Hükümeti'ne verilen önceki tavsiyelerin takibini yaparak ve yeni tavsiyelerde bulunarak, güçlü bir şekilde kınamaya devam edin.

#### *Avrupa Birliği'ne Tavsiyeler:*

*Başta Dış İlişkiler Komitesi, İnsan Hakları Alt Komitesi ve AB-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Delegasyonu olmak üzere Avrupa Parlamentosu'na:*

- Türkiye'de daralan sivil alanı ve İHS'lerin durumunu gündemde tutmaya ve kapatma davaları da dahil olmak üzere mevcut yasa, politika ve uygulamaların sivil toplum ve İHS'lerin çalışmaları üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla, özellikle Mayıs 2023 cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerinin sonrasındaki gelişmeleri izlemeye devam edin ve konuyu Türkiye'deki yetkililerle ve diğer AB kurumlarıyla ilişkiler bağlamında gündeme getirin;
- STÖ'lere yönelik kapatma davaları da dâhil olmak üzere STÖ'lere ve İHS'lere yönelik süregelen taciz konusuna özel olarak odaklanan, münferit vakalara atıfta bulunan ve bu konuda Türkiye'deki yetkililere ve diğer AB kurumlarına yönelik spesifik tavsiyeler içeren bir karar alın ve kamuoyuna yönelik açıklamalar yayınlayın;
- Türkiye'de insan haklarının durumuna ilişkin yıllık raporda sivil alan meselesini ve başta kapatma davaları olmak üzere STÖ'lere yönelik tacizleri ele alın;
- Avrupa Parlamentosu'nda Türkiye'deki STÖ'lerin ve İHS'lerin durumu hakkında, özellikle sivil toplumu baskı altına almanın ve faaliyetlerini kısıtlamanın bir yolu olarak kapatma davaları da dahil olmak üzere çeşitli taciz biçimlerine odaklanan, Türkiye'de taciz ve kapatma davalarıyla karşı karşıya kalmış STÖ temsilcilerinin aktif olarak katılacağı kamuoyuna açık bir tartışma düzenleyin.

### *Avrupa Komisyonu ve Avrupa Dış Eylem Servisi'ne:*

- Derneklere karşı açılan kapatma davaları da dahil olmak üzere STÖ'lere yönelik yargısal, idari ve diğer taciz biçimlerinin sivil toplum ile sivil toplumun çalışmalarından yararlanan bireyler ve topluluklar üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü haklarına saygının yanı sıra Türkiye'deki sivil toplumun ve İHS'lerin durumunu da düzenli olarak izleyin, Türkiye'nin, başta hukukun üstünlüğü ve temel haklar olmak üzere, AB'ye katılım için aday ülkelerden istenen kriterleri karşılama yönünde kaydettiği ilerlemeyi izlemenin bir parçası olarak, bu konuları 2023 yılında yayınlanacak olan ülke raporunda, Türkiye Hükümeti'ne bu konuda açık, özgül ve somut tavsiyelerde bulunarak ele alın;
- Örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve STÖ'ler ile İHS'lerin taciz edilmesi de dahil olmak üzere Türkiye'de sivil alanın daralmasına ilişkin endişeleri, kapatma davalarına özel olarak odaklanarak, hem kamusal olarak resmi yazışmalar yoluyla ve Türkiye Hükümeti ile diplomatik ilişkilerinde hem de Üst Düzey Siyasi Diyaloglar bağlamı da dahil olmak üzere ikili ve çok taraflı forumlarda sivil toplum aktörleri tarafından sağlanan bilgilere dayanarak dile getirin;
- Türkiye'deki sivil toplumu desteklemeye devam edin ve hassas konularda çalışan ve kapatılma tehdidi de dahil tacizle karşı karşıya olanlar da dahil olmak üzere demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları alanlarında faaliyet gösteren STÖ'lere ve İHS'lere kaynak sağlanmasını temin edin ve hedef alınan İHS'lerin ve STÖ'lerin yanında yer alın; Türkiye'deki STÖ'lere ve İHS'lere desteğinizi, özel ihtiyaçlarının değerlendirilmesine dayalı olarak, idari para cezalarının, hukuki giderlerin ve kapatma davalarıyla ilgili diğer masrafların ödenmesinde kullanılabilecek esnek fonlar ve kurumsal fonlar yoluyla destek sağlayacak, artan tacizler karşısında sivil toplumun dayanıklılığını güçlendirecek ve STÖ'lerin diğer çalışmalarını desteklemek için kısıtlanmamış kaynaklar sağlayacak şekilde biçimlendirin;
- İHS'lerin ve STÖ temsilcilerinin AB kurumları ve diğer uluslararası aktörlerle çalışmalarını ve iletişimlerini kolaylaştırmak üzere AB vizesine erişimlerini sağlayacak bir çerçevenin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi için her düzeyde uygun tüm önlemleri acilen uygulayın;
- Uluslararası fon arayan, alan ve kullanan STÖ'lerin Türkiye'deki yetkililerle ilişkilerinde yaftalanmasını ele alın; STÖ'ler tarafından alınan fonlar sebebiyle STÖ'lerin yetkililer tarafından daha fazla tacize maruz kalmamasını sağlayın; ve AB'den aldıkları fonlar sebebiyle tacize uğrayan İHS'lere ve STÖ'lere hızlı müdahale mekanizmaları, acil durum fonları ve geçici yer değiştirme de dahil olmak üzere özel destek ve koruma sağlayın;
- Güvenlik ve terörle mücadele, göç ve ticaret başta olmak üzere Türkiye Hükümeti ile diğer alanlarda yapılan iş birliği bağlamı da dahil olmak üzere sivil toplumu ve İHS'leri desteklemenin önemini kamuoyu önünde yeniden teyit edin ve Türkiye ile iş birliği yaparken insan haklarına ve sivil topluma saygı konusunda yüksek standartlar sağlanması için elinizdeki baskı araçlarını kullanın; devletlerin terörle mücadele mevzuatını ve politikalarını sivil toplumu ve İHS'leri hedef almak ve taciz etmek amacıyla kötüye kullanma yönündeki küresel eğilime ilişkin endişelerinizi kamuoyuyla paylaşın ve Türkiye Hükümeti'ni STÖ'leri baskı altına almak için terörle mücadele yasalarını kötüye kullanmaktan kaçınmaya davet edin; ticaret anlaşmalarının insan hakları ve çevre üzerindeki etkilerini, sivil toplum çalışmaları da dahil olmak üzere, uygulama öncesinde, sırasında ve sonrasında değerlendirmek üzere insan hakları etki değerlendirmeleri yapın; insan haklarını, başta göç olmak üzere diğer alanlarda iş birliği karşılığında bir pazarlık aracı olarak kullanmaktan kaçının ve Türkiye Hükümeti'nin anti-demokratik ve insan hakları karşıtı gündemini güçlendirmek, Türkiye'de sivil topluma, siyasi muhaliflere ve tüm muhalif seslere yönelik baskıyı yoğunlaştırmak için kullandığı AB-Türkiye anlaşmasını geri çekin.

### *Ankara'daki AB Delegasyonu'na:*

- Derneklere karşı açılan kapatma davaları da dahil olmak üzere STÖ'lere ve İHS'lere yönelik saldırıları yakından izleyin ve bunlara derhal tepki verin, duruşmalara düzenli olarak katılın ve her düzeydeki yetkililerle davalar hakkında düzenli iletişim kurun; AB yerel stratejisinin Türkiye'deki İHS'leri desteklemek ve savunmak amacıyla tam olarak uygulanmasını sağlayın.

### *AB Üyesi Devletlere:*

- Avrupa Birliği İnsan Hakları Savunucuları Kılavuz İlkeleri doğrultusunda STÖ'leri ve İHS'leri destekleyin;
- Hem Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşların üyeleri olarak toplu bir şekilde hem de Türkiye ile olan diplomatik ilişkilerinizde ikili olarak, Türkiye'de sivil alanın daralmasını ve STÖ'lere ve İHS'lere yönelik devam

eden saldırıları alenen kınayın ve Türkiye Hükümetini, saygı göstermeyi ve uygulamayı taahhüt ettiği demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün temel taşları olan insan haklarına ve sivil toplumun rolüne sahip çıkmaya davet edin;

- Üyesi olduğunuz uluslararası ve bölgesel örgütlerin Türkiye’de daralan sivil alan ve İHS’lerin durumu, özellikle kapatma davaları da dahil olmak üzere yargısal, idari ve diğer taciz biçimlerinin insan hakları, özellikle de sivil toplum ve İHS’lerin örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü hakları üzerindeki etkileri konusundaki incelemelerini artırması için çaba gösterin ve bu konunun AB-Türkiye ilişkileri konusundaki tartışmalar bağlamında Konsey düzeyi de dahil olmak üzere uygun ortamlarda öncelikli olarak ele alınması çağrısında bulunun.

#### AGİT’e Tavsiyeler:

##### *AGİT Parlamenter Asamblesi’ne:*

- Türkiye’de daralan sivil alanı ve İHS’lerin durumunu gündemde tutmayı ve örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaların ve kapatma davaları da dahil olmak üzere yargısal, idari ve diğer taciz biçimlerinin Türkiye’deki sivil toplumun ve İHS’lerin çalışmaları üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla durumu izlemeyi sürdürün ve özellikle bu konuya, özellikle de derneklere karşı açılan kapatma davalarına odaklanarak, bu konuda Türkiye Hükümeti’ne özel tavsiyeler içeren bildirimler ve/veya kararlar yayınlayın.

##### *AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi’ne (“ODIHR”):*

- AGİT ODIHR Örgütlenme Özgürlüğü Ortak Kılavuz İlkeleri’nin<sup>104</sup> Türkiye tarafından uygulanmasını izleyin, bu ilkelerin bu Taraf Devlet tarafından uyulmasına ilişkin bir rapor yayınlayın ve uyumsuzluk örneklerini ele almak üzere Türkiye Hükümeti’ne bu konuda özel tavsiyelerde bulunun. Raporda, derneklerin istem dışı feshine ve bunun Türkiye’de örgütlenme özgürlüğü hakkının kullanımı üzerindeki etkilerine odaklanılmalıdır;
- Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Uzman Heyeti’nden Türkiye’nin hem hukuken hem de uygulamada kılavuz ilkelere uyumunu izlemesini ve bu konuda Türkiye Hükümeti’ne tavsiyelerde bulunmasını talep edin;
- Kapatma davaları da dahil olmak üzere, Türkiye’de İHS’lere ve STÖ’lere yönelik saldırılara ve hak ihlallerine kamuoyu önünde, derhal tepki gösterin.

### **c. Uluslararası Bağışçılara**

- Kapatma davalarıyla hedef alınanlar başta olmak üzere, Türkiye’deki sivil toplum aktörlerini ve İHS’leri destekleyin ve daha yalnız oldukları, uluslararası toplumla daha az bağlantılı oldukları ve daha az destek aldıkları için daha fazla ötekileştirilmiş olanlara özellikle dikkat ederek, ihtiyaçlarını doğrudan ve düzenli olarak değerlendirmek ve desteklerini onlara göre uyarlamak için Türkiye’deki sivil toplum aktörleriyle daha etkili iletişim ve danışma kanalları kurun;
- STÖ’lerin yabancı fonlardan, diğer kaynaklardan veya dış ortaklardan destek aldıkları için damgalanmalarına ve diğer şekillerde taciz edilmelerine son verilmesine katkıda bulunmak amacıyla Türkiye’deki yetkililerle diyalog kurun;
- Türkiye’de sivil topluma fon sağlamak amacıyla, Türkiye’de çalışan İHS’ler ve STÖ’lerin katılımıyla, kapatma davası riski ve uluslararası fon alan STÖ’lerin ve İHS’lerin yaftalanma riski de dahil olmak üzere kısıtlayıcı ortamdan kaynaklanan engelleri aşabilecek alternatif yöntemler geliştirin.

<sup>104</sup> Yukarıda, 1. Dipnot.





**İnsan Hakları Derneği (İHD)** aralarında avukatlar, gazeteciler, aydınlar ve siyasi mahpusların yakınları olan 98 kişi tarafından 17 Temmuz 1986'da kuruldu. İHD'nin tek ve belirgin amacı «insan hak ve özgürlükleri» konusunda çalışmalar yapmaktır.

1992'de, İHD tüzüğü Cenevre Sözleşmeleri'nde yer alan insan boyutları ele alacak biçimde değiştirildi. O tarihten itibaren, İHD silahlı grupların yol açtığı insan hakları ihlallerini de kınamaktadır. 27 şubesi ve 7 temsilciliği bulunan İHD Türkiye'nin en büyük hükümet dışı insan hakları örgütüdür ve 1996'dan bu yana Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH), 1997'den bu yana da Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağının (EuroMed Rights), 2019'dan bu yana Dünya İşkence Karşıtı Örgütü SOS İşkence Ağının (OMCT SOS-Torture Network) ve 2023'ten bu yana İdam Cezasına Karşı Dünya Koalisyonu üyesidir. İHD ayrıca 2005 yılında kurulan İnsan Hakları Ortak Platformu'nun (İHOP) da kurucu üyesidir.

**Necatibey Caddesi, No: 82 / 11-12 (6. Kat) Demirtepe/ANKARA**

**Tel: +90 (0312) 230 35 67-68-69 / posta@ihd.org.tr**



**Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)**, kurulduğu 1990 yılından bu yana işkence ve kötü muamele görenlerin ve işkence görenlerin yakınlarının tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimlerine katkı sağlayan ve başta işkence olmak üzere insan hakları ihlallerinin önlenmesi için çalışmalar yapan, uluslararası alanda tanınırlığı bulunan bir sivil toplum kuruluşudur. Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir ve Van'da Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri, Cizre'de Referans Merkezi bulunan TİHV, Dünya Sağlık Örgütü tarafından ortaya konulduğu üzere, bütünsel bir tedavi yaklaşımını benimseyerek kişinin fiziksel, psikolojik ve sosyal iyilik halini içeren "iyilik hali" tanımı doğrultusunda tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarını sürdürmektedir.

TİHV tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarına ek olarak işkencenin etkin şekilde belgelenmesi, soruşturulması ve önlenmesine ilişkin çalışmalar da gerçekleştirmektedir. İşkencenin etkin soruşturulması ve belgelenmesinde tek uluslararası belge olan BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezanın Etkin Soruşturulması ve Belgelenmesi Kılavuzu (İstanbul Protokolü)'nün hazırlanmasında öncü bir rol oynamıştır. Ayrıca Türkiye ve diğer ülkelerde sağlık ve hukuk alanında çalışanlara yönelik işkencenin etkin soruşturulması ve belgelenmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanan İstanbul Protokolü Eğitimlerinin organizasyonunda önemli bir rol oynamıştır. 2008 yılında Adli Tıp Uzmanları Derneği ve Türk Tabipleri Birliği'nin katkılarıyla, işkencenin tıbbî olarak belgelendirilmesine ilişkin bu kapsamda dünyada bir ilk olan İşkence Atlası'nı yayınlamıştır. Ayrıca Vakıf, kuruluşundan bugüne kadar işkencenin önlenmesi amacıyla yerel ve uluslararası düzeyde gerekli mekanizmaların kurulması ve var olanların etkinleştirilmesine katkı sağlamak için lobi ve savunuculuk çalışmaları yürütmüştür. İşkence ve diğer kötü muamele yasağının ihlali başta olmak üzere insan hak ve özgürlükleri ihlallerine ilişkin çok sayıda rapor ve yayın hazırlamıştır. TİHV 2000 yılından bugüne "hakikat, adalet ve onarım" çerçevesinde toplumsal travma ile baş etme konusunda da çalışmalar yürütmekte, ulusal ve uluslararası eğitim, panel, sempozyum gibi etkinlikler düzenlemektedir.

TİHV, İnsan Hakları Derneği (İHD), Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH) ve İşkenceye Karşı Dünya Örgütü (OMCT) iş birliği ve Avrupa Birliği desteğiyle gerçekleştirilen "İnsan Hakları Aktörlerinin Salgın Sonrası Dönemde Taban Merkezli Bir Yaklaşımla Korunması ve Desteklenmesi" projesinin yürütücülüğünü yapmaktadır. Bu doğrultuda Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Van ve çevre illerindeki insan hakları savunucularına yönelik baskı ve zorlukları doğrudan tespit etmek ve savunucular ile dayanışmayı güçlendirmek amacıyla *Bölgesel Dayanışma ve İş Birliği Grupları* kurulmuştur. TİHV, bu Proje kapsamında insan hakları hareketinin son derece zorlu bir bağlamda dönüştürücü etki yaratma kapasitesini geliştirmek ve insan haklarını savunma hakkının hayata geçirilmesine katkıda bulunmak amacıyla çok sayıda faaliyet yürütmektedir. Proje Mart 2021'de başlamıştır ve Ağustos 2024'te sona erecektir.

**Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 (6. Kat) Kızılay/ANKARA**

**Tel: +90 (312) 310 66 36 / tihv@tihv.org.tr**

**Olguları ortaya çıkarma**

**Araştırma ve dava izleme misyonları** - Dava izleme heyetleri göndermekten araştırma amaçlı saha ziyaretleri düzenlemeye kadar gerçekleştirdiği çeşitli faaliyetlerle FIDH olguları ve sorumluları belirleme konusunda titiz ve tarafsız prosedürler geliştirmiştir.

Sahaya gönderilen uzmanlar FIDH'e zamanlarını gönüllü olarak ayırmaktadır.

FIDH son 25 yılda 100'den fazla ülkede 1500'den fazla saha ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetler FIDH'in acil durum çağırısı ve savunuculuk kampanyalarını güçlendirmektedir.

**Sivil toplumu destekleme**

Eğitim ve bilgi & deneyim paylaşımı - FIDH üye örgütlerinin yer aldığı ülkelerde üyeleriyle birlikte çok sayıda faaliyet düzenlemiştir. Bu faaliyetlerdeki temel amaç yerelde değişimi körüklemek için insan hakları savunucularının etki ve kapasitesini güçlendirmektir.

**Uluslararası toplumu harekete geçirme**

Hükümetler arası organlar nezdinde sürekli lobi çalışması yürütme FIDH üyelerini ve yerel partnerlerini hükümetler arası organlar nezdinde yürüttükleri çalışmalarda desteklemektedir. FIDH insan hakları ihlalleri konusunda uluslararası organlara haber verip bireysel vakaları bu organlara yönlendirmektedir.

FIDH ayrıca uluslararası hukuk enstrümanlarının geliştirilmesinde de yer almaktadır.

**Bilgi verme ve raporlama**

Kamuoyunu harekete geçirme - FIDH kamuoyunu bilgilendirip ve harekete geçirmektedir. Bu kapsamda, FIDH insan hakları ihlalleri ile ilgili farkındalık artırmak için basın açıklaması, basın toplantısı, yetkilere gönderilen açık mektuplar, saha ziyareti raporları, acil eylem çağrıları, dilekçeler, kampanyalar ve internet sitesi de dahil olmak üzere mümkün olan tüm iletişim araçlarını kullanmaktadır.

17 passage de la Main-d'Or - 75011 Paris - France

**TÉL. :** + 33 1 43 55 25 18 / [www.fidh.org](http://www.fidh.org)

1985 yılında kurulan İşkenceye Karşı Dünya Örgütü (OMCT), 200'den fazla sivil toplum kuruluşunun oluşturduğu bir koalisyon olan SOS - İşkence Ağı için, Ağ ile birlikte ve Ağ aracılığıyla işkence, yargısız infazlar, zorla kaybetmeler, keyfi gözaltılar ve diğer tüm zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya cezayla mücadele ve insan hakları savunucularının korunması için çalışmaktadır.

**Mağdurlara yardım ve mağdurları destekleme**

OMCT işkence karşıtı uluslararası standartların sahada daha etkili bir biçimde uygulanması için yereldeki partneri ile birlikte savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. OMCT uluslararası mekanizmaların en optimal biçimde kullanılması için de çalışmaktadır. Özellikle de Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesi'nin daha etkili hale gelmesi için çalışmaktadır.

**İşkencenin önlenmesi ve cezasızlığa karşı mücadele**

OMCT işkence karşıtı uluslararası standartların sahada daha etkili bir biçimde uygulanması için yereldeki partneri ile birlikte savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. OMCT uluslararası mekanizmaların en optimal biçimde kullanılması için de çalışmaktadır. Özellikle de Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesi'nin daha etkili hale gelmesi için çalışmaktadır.

**İnsan hakları savunucularının korunması**

İnsan haklarını savunanlar ve işkenceye karşı mücadele edenler sıklıkla tehdit edilmektedir. Bu nedenle, OMCT misyonunun temelinde bu kişilerin korunmasını koymaktadır ve bu çerçevede acil eylem çağrıları, ihlallerin önlenmesi için faaliyetler, savunuculuk, farkındalık yaratma ve aynı zamanda doğrudan destek çalışmaları yürütmektedir.

**Sahadaki örgütlere eşlik etme ve bu örgütlerin güçlendirilmesi**

OMCT, üyelerine faaliyetlerini yürütme, işkence karşıtı mücadelede kapasite ve etkinliklerini güçlendirme imkanı sunacak çeşitli araçlar ve hizmetler sunmaktadır.

8 rue du Vieux-Billard - PO Box 21 - CH-1211 Geneva 8 - Switzerland

**TEL:** +41 22 809 49 39 / [www.omct.org](http://www.omct.org)



**THE OBSERVATORY**

# Gözlemevi'nin Faaliyetleri

Gözlemevi insan hakları savunucuları ve bu alandaki örgütler arasındaki güçlendirilmiş işbirliği ve dayanışmanın karşı karşıya kaldıkları izole edilme durumunu kırmaya katkı sunacağı inancına dayanan bir eylem programıdır. Gözlemevi programı insan hakları savunucularının mağduru olduğu baskılar karşısında STK'ların ve uluslararası toplumun sistematik bir tepki vermesine yönelik mutlak ihtiyaca da dayanmaktadır.

## **Bu amaçla, Gözlemevi şunları başarmaya çalışmaktadır:**

- > İnsan hakları savunucuları ve temel özgürlüklere dair taciz ve baskı vakalarına, özellikle de acil müdahale gerektiren durumlarda, yönelik uluslararası toplum nezdinde sistematik bir uyarı mekanizması kurulması;
- > Yargılama süreçlerinin izlenmesi ve gerekli durumlarda doğrudan hukuki yardım;
- > Uluslararası inceleme ve dayanışma amaçlı saha ziyaretleri;
- > Ciddi ihlallere maruz kalan insan hakları savunucularının güvenliğini sağlamak amacıyla maddi destek dahil mümkün olan en somut haliyle kişiselleştirilmiş yardım sağlanması;
- > Dünyanın farklı yerlerinde faaliyet yürüten insan hakları savunucuları ve örgütlerine yönelik ihlallerle ilgili raporların hazırlanması ve bu raporların dünya çapında yaygınlaştırılması;
- > Birleşmiş Milletler bilhassa da İnsan Hakları Özel Raportörü ve gerekli durumlarda diğer coğrafi ve tematik Özel Raportörler ve Çalışma Grupları nezdinde sürekli faaliyet yürütülmesi;
- > Çeşitli bölgesel ve uluslararası hükümetler arası kurumlar, bilhassa da Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Afrika Birliği (AU), Avrupa Birliği (EU), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE), Avrupa Konseyi, Uluslararası Frankofoni Örgütü (OIF), İngiliz Milletler Topluluğu (the Commonwealth), Arap Birliği, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) nezdinde sürekli lobi faaliyeti yürütülmesi.

Gözlemevi'nin faaliyetleri ulusal, bölgesel ve uluslararası sivil toplum örgütleri ile işbirliği ve işbirliğine dayanmaktadır.

İlk amacı etkililik olduğu için, Gözlemevi çalışılacak vakaların kabul edilebilirliğinin incelenmesi bakımından FIDH ve OMCT'nin kabul ettiği insan hakları savunucularının "operasyonel tanımına" dayanarak esnek bir kriter benimsemiştir: "İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi tarafından tanınan ve diğer uluslararası belgeler tarafından güvence altına alınan hakların gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası mekanizmalar uyarınca, bireysel veya başkalarıyla birlikte, bu haklara olan bağlılığı nedeniyle mağdur olan veya baskı, taciz veya ihlal riski ile karşı karşıya olan herkes."

Gözlemevi uyarı mekanizması ve harekete geçirme faaliyetlerini gerçekleştirmek için tehlikedeki insan hakları savunucularına adanmış bir iletişim sistemi kurmuştur.

## **Acil Hat olarak adlandırılan bu sisteme aşağıdaki bilgiler kullanılarak ulaşılabilir:**

E-POSTA: [alert@observatoryfordefenders.org](mailto:alert@observatoryfordefenders.org)

FIDH TEL: + 33 1 43 55 25 18

OMCT TEL: + 41 22 809 49 39



izniz  
Kilij  
Oruz